

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav světových dějin
Seminář novověkých dějin

Mgr. Pavla Fridrichová
Diplomová práce

Téma: „Okolnosti vzniku britského mandátu v Palestině.
Příspěvek ke studiu britské politiky na Blízkém východě, jejích plánů a
východisek s přihlédnutím ke specifickému případu území Palestiny.“

Subject: „Situation around the origin of the British mandate for
Palestine. Contribution to the study on the British policy towards the
Middle East, its plans and basis' with the look on specific case of the
territory of Palestine. “

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce
Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, výhradně s použitím odborné literatury a pramenů, uvedených na konci práce.

V Praze, dne 28.dubna 2008

Mgr. Pavla Fridrichová

ÚVOD.....	6
PRVNÍ KAPITOLA.....	11
V PŘEDVEČER PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	11
1.1. VELKÁ BRITÁNIE, JEJÍ IMPERIÁLNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA DO ROKU 1914 S PŘÍHLÉDNUTÍM K PROBLEMATICE BLÍZKÉHO VÝCHODU	11
1.2. BLÍZKÝ VÝCHOD.....	14
1.2.1. <i>Poměry v Osmanské říši</i>	14
1.2.2. <i>Postavení území historické Palestiny</i>	15
1.3. VZNIK ARABSKÉHO NACIONALISMU A SIONISMU	16
1.3.1. <i>Arabský nacionalismus</i>	16
1.3.2. <i>Sionismus</i>	18
DRUHÁ KAPITOLA.....	21
VE VÍRU PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY – 1914-1918	21
2.1. VELKÁ BRITÁNIE, ZAHRANIČNÍ POLITIKA S PŘÍHLÉDNUTÍM K BLÍZKÉMU VÝCHODU.....	21
2.1.3. <i>Léta 1914-1916</i>	21
2.1.2. <i>Léta 1916-1918</i>	25
2.2. VELKÁ BRITÁNIE A ARABOVÉ	26
2.2.1. <i>Arabská kancelář v Egyptě</i>	26
2.2.2. <i>Hussein – McMahonova korespondence</i>	28
2.2.3. <i>Sykes – Picotova dohoda</i>	30
2.2.4. <i>Arabské povstání</i>	33
2.2.5. <i>Lawrence z Arábie</i>	34
2.3. ARMÁDA A BOJE V PALESTINĚ.....	36
2.3.1. <i>Palestina</i>	37
2.3.2. <i>George Allenby a dobytí Jeruzaléma</i>	37
2.4. VOJENSKÝ REŽIM V PALESTINĚ V ROCE 1918.....	39
2.5. SIONISTÉ A VELKÁ BRITÁNIE	40
2.5.1. <i>Osobnost Chaima Weizmanna</i>	42
2.5.3. <i>Role Marka Sykese</i>	46
2.5.4. <i>Balfourova deklarace</i>	48
TŘETÍ KAPITOLA.....	51
VE VÍRU DIPLOMACIE – 1918-1922	51
3.1. SITUACE VE VELKÉ BRITÁNII	51
3.2. SITUACE V PALESTINĚ	52
3.2.1. <i>Dohoda Weizmann - Feisal</i>	53
3.2.3. <i>OETA</i>	55
3.2. JEDNÁNÍ VE VERSAILLES	57
3.2.1. <i>Konferenční diplomacie</i>	58
3.2.2. <i>King – Cranova komise</i>	62
3.3. JEDNÁNÍ V SAN REMU – 1920	64
3.4. BRITSKÝ MANDÁT – DE IURE	66
3.5. BRITSKÁ VLÁDA – DE FACTO	68
3.5.1. <i>Postavení Herberta Samuela</i>	68
3.5.2. <i>První znaky krize</i>	70
ZÁVĚR.....	72

PŘÍLOHY	76
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	80

Úvod

Palestinská otázka patří v současnosti k jednomu z nejdiskutovanějších témat diplomacie, které ovlivňuje globální mezinárodní politiku z mnoha úhlů; jak se zdá, mírové řešení je stále v nedohlednu.

O izraelsko-arabských vztazích, vzniku státu Izrael a o blízkovýchodním mírovém procesu bylo napsáno nespočetné množství monografií, studií a článků. Žádný historik, zabývající se komplexněji dějinami dvacátého století, se tomuto tématu nemůže vyhnout. Mnohem méně již bylo napsáno o období před vznikem státu Izrael, ačkoliv monografií zejména britské provenience k tomuto tématu bylo rovněž vydáno hodně. Většina těchto publikací se však věnuje zejména analýze období výkonu britského mandátu, a tak, přestože je téma mé práce s pravidelností zpracováváno v úvodních kapitolách výše zmíněných publikací, jako samostatnému se mu nedostalo tolik pozornosti. O období svým způsobem zásadní a pro současný arabsko-izraelský problém zárodečné, je odborné literatury významně méně.

Mou snahou není analyzovat příčiny vzniku arabsko-izraelského konfliktu, neboť ty byly popsány a analyzovány v mnoha publikacích. Tématem této práce by měla být nejen snaha vyjasnit okolnosti vzniku britského mandátu v Palestině v kontextu tehdejší mezinárodní situace, ale zejména osvětlit cíle britské zahraniční politiky. Cílem práce je snaha zjistit, co a proč motivovalo britskou zahraniční politiku k rozhodnutím, která v konečném důsledku vedla ke vzniku britského mandátu v Palestině a následně ke vzniku izraelského státu. Do jaké míry se na rozhodnutí podílely osobní sympatie či antipatie, lobování nebo geopolitické zájmy? Jaký podíl měl na vzniku mandátu postoj Arabů a sionistů? Co očekávali tvůrci a zastánci Balfourovy deklarace?

Pokud jde o prameny k uvedenému období a tématu, za zásadní lze považovat dokumenty uložené v ústředním archívu v Londýně (*The National Archives, London-Kew*, bývalý *Public Record Office*). Tento archív obsahuje kompletní sbírky dokumentů a většina autorů se bez důkladné analýzy těchto materiálů neobejde. V mnoha případech však byly tyto dokumenty zpřístupněny historikům a odborné

veřejnosti až v šedesátých letech minulého století. Vynikajícím průvodcem po pramenech této problematiky je kniha odkazů na archivní zdroje od Paula Jonese.¹ Mnohem komplikovaněji dostupné, přesto velmi relevantní, jsou dva archívy v Jeruzalémě – Státní izraelský archív a Ústřední sionistický archív, kde lze dohledat mnohé dokumenty z období britského mandátu v Palestině a Transjordánsku. Veřejně jsou pak k dispozici některá periodika z uvedeného období,² mnohá jsou však k dispozici pouze ve speciálních archívech.³ Zajímavým dostupným pramenem pak mohou být vydané osobní deníky⁴ a paměti současných politiků.⁵ Za zvláštní pramen lze považovat také literaturu, sepsanou plukovníkem Lawrencem,⁶ která je však spíše čtivou fikcí, než kritickou analýzou. Pokud jde o formální dokumenty, pro období Versailleské konference lze použít zejména veřejně vydanou sbírku dokumentů britské zahraniční politiky.⁷ Velmi usnadňujícím pramenem je dvou-svazková sbírka dokumentů k diplomacii na Blízkém východě v letech 1535-1956, která obsahuje fakticky všechny podstatné materiály v uspořádané podobě. Mnou sledované období čerpá zejména ze sbírky dokumentů britské zahraniční politiky, z britských parlamentních spisů,⁸ z deníku amerického právníka a experta na mezinárodní smlouvy Davida Hunter Millera, který se podílel na vzniku Smlouvy o Spojených národech a ze spisů amerického ministerstva zahraničí.⁹ V této práci odkazují na dokumenty právě z této publikace, která je dostupná i v Národní knihovně.¹⁰ Obdobně lze využít i pramennou sbírku „*The Israel – Arab Reader*“,¹¹ která se však soustřeďuje na celé období izraelsko-arabského konfliktu nebo sbírku

¹ Jones, P.: *Britain and Palestine 1914-1918, Archival Sources for the History of the British Mandate*, Oxford, 1979.

² Např. *The Times*, *Morning Post* nebo *The Daily Express* jako představitele toryovských deníků a *The Daily News* nebo *The Daily Chronicle* jako představitele liberálního tisku. Specifické postavení měl *Manchester Guardian*. Podrobněji k tisku z období první světové války srv. McEwan, J.M.: *The National Press during the First World War: Ownership and Circulation*. In: *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, ročník 1982.

³ Např. *Palestinian Affairs*.

⁴ Např. Amery, L.S.: *The Leo Amery Diaries*, Vol. II. *War and Peace, 1914-1929*, London, 1953.

⁵ Např. George, L.: *The Truth about the Treaties*, London, 1938, George, L.: *Is it Peace?*, London, 1923.

⁶ Lawrence, T., E.: *Seven Pillars of Wisdom*, New York, 1926.

⁷ Woodward, E.L.(ed.): *Documents on the British Foreign Policy*, I. Series, Vol. IV, London, 1952, Vol. VIII, London, 1958.

⁸ Great Britain: *Parliamentary Papers*, Public Record Office, London.

⁹ *Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference, 1919*, vol. 5, Washington, 1944.

¹⁰ Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956.

¹¹ Laquer, W., Rubin, B.: *The Israel-Arab Reader. A Documentary History of the Middle Eastern Conflict*, New York, 1984.

dokumentů k Blízkému východu, která obsahuje i část o Británii a palestinském problému.¹²

Uvedené téma bylo zpracováno v mnoha publikacích, ve většině případů britské nebo americké provenience. Zajímavý přehled biografie nabízí klasické „*The Oxford History of the British Empire*“.¹³ Tento přehled analyzuje zejména obecné práce historiků k danému tématu. Typické pro britskou historiografii je větší akcent na otázky britského působení v Egyptě a na postavení Velké Británie v oblasti Perského zálivu. Specifická otázka Palestiny je zejména ve starší britské historiografii opomíjena nebo méně akcentována. Naproti tomu americká historiografie, zejména mladšího data, se otázkou Palestiny zabývá intenzivně,¹⁴ již však méně v kontextu britské politiky. Ve své práci vycházím zejména k knih Ellie Kedouarieho, který se zabýval zejména v šedesátých letech otázkou působení Velké Británie na Blízkém východě a v britské historiografii je považován za průkopníka tohoto tématu. Další zásadní knihou, která popisuje velmi detailně část problematiky je kniha Leonarda Steina „*The Balfour Declaration*“. Stein se v této rozsáhlé monografii věnuje všem aspektům přípravy a přijetí deklarace, včetně jejího následného vlivu a dopadu. Pro snahu objektivizovat problematiku jsem si vybrala také literaturu arabské provenience.¹⁵ Khouriho kniha popisuje postoje Británie a sinonismu v mnohem kritičtějším světle, než jak je tomu v mnoha publikacích, dnes zejména americké provenience. Velmi přehlednou syntézu lze pak najít v práci Richie Ovendala „*The Origins of the Arab-Israeli Wars*“, která se snaží k problematice přistupovat věcně a objektivně.

Ve francouzské historiografii se lze opřít o nedávné několikasvazkové dílo „*La Question de Palestine*“,¹⁶ které popisuje historii palestinské otázky v inkriminovaném období velmi podrobně. Henry Laurens vydal již v roce 1999 první díl, který se věnuje podrobně období od roku 1799 do roku 1921. V roce 2002

¹² Fraser, T.G.: *The Middle East, 1914-1979. Documents of Modern History*., London, 1980.

¹³ Sluggett, P.: *Formal and Informal Empire in the Middle East* in Winks, R.W. (ed.): *The Oxford History of the British Empire, Vol. V. – Historiography*, Oxford, 1999, str. 416-436.

¹⁴ Např. Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, Sanders, R.: *The High Walls of Jerusalem*, New York, 1983.

¹⁵ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilema*, Syracuse, 1968.

¹⁶ Laurens, H: *La Question de Palestine*, tome I: 1799-1921, L'invention de la Terre sainte, Paris, 1999, tome II: 1921-1947, Une mission sacrée de civilisation, Paris, 2002, tome III: 1947-1967, L'accomplissement des prophètes, Paris, 2007.

byl přidán druhý díl, který se zabývá obdobím britského mandátu v Palestině v letech 1921-1947. V minulém roce byl vydán třetí díl, který postihuje vznik a vývoj státu Izrael až do roku 1967. Lze předpokládat, že celé dílo bude završeno čtvrtým dílem, které bude postihovat nejmodernější dějiny a vývoj boje palestinského lidu za svůj stát. Oba první svazky jsou v České republice k dispozici v knihovně francouzského kulturního střediska CEFRES.

V české bibliografii patří mezi zásadní dílo zabývající se částečně otázkou vzniku britského mandátu v Palestině Durmanův „*Blízky východ ve světové politice*“.¹⁷ V roce 1983 pak vydalo nakladatelství Academia monografii o Palestině,¹⁸ která se dokonce dočkala v roce 1988 druhého vydání. Nejaktuálnější knihou, která se také částečně věnuje mnou sledovanému období je práce Miroslava Čajky „*Izrael a Palestina*“.¹⁹ Autor této knihy však primárně analyzuje izraelsko-palestinský konflikt, období první světové války je zmíněno jen doplňkově.

V předložené práci jsou použity dostupné publikace a prameny v možnostech pražských knihoven a půlroční stáže na univerzitě v Newcastlu, která mi otevřela britský knihovnický fond. Bez možnosti studovat v britské univerzitní knihovně by nebyla předložená práce nikdy alespoň částečně podložená relevantní literaturou a materiály. Studovat pramenné materiály přímo v ústředním archívu Koruny jsem během psaní této práce neměla, proto se snažím v mé práci odkazovat zejména na sekundární literaturu, která však pracuje s primárními zdroji. V mnoha případech jde o starší monografie britské historiografie v čele s pracemi Ellie Kedouarieho, významného britského historika a politologa pro oblast Blízkého východu.

Závěrem úvodu je nutné také podrobněji vysvětlit používání pojmu Blízky východ v této práci, a to zejména v kontextu britského překladu. V anglo-americké historiografii se až na výjimky používá pojem „*Middle East*“, v doslovném českém překladu tedy „Střední východ“, ve správném překladu ale tomuto pojmu v českém jazyce odpovídá pojem „Blízky východ“. Geograficky a s ohledem na popisované období jde o oblast dnešního Egypta, Arabského poloostrova, Iráku, Sýrie, Libanonu,

¹⁷ Durman, K.: *Blízky východ ve světové politice*, Praha, 1967.

¹⁸ Muzikář, J.: *Palestinská otázka*, Praha, 1983.

¹⁹ Čajka, M.: *Izrael a Palestina. Mínilost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*, Brno, 2005.

Kypru, Izraele a Iránu. V druhé polovině 20. století se někdy tento pojem začal využívat i v širším smyslu se zapojením dalších zemí Severní Afriky, Afghánistánu či Pákistánu. Ať už však jde o pojem „Střední“, nebo „Blízký“, v obou případech jde o etnocentrické pojení geografie, které vychází z přesvědčení, že Evropa je centrem světa. I proto se snaží dnešní Organizace spojených národů zavádět nový pojem pro tuto oblast světa – jihozápadní Asie. Tento pojem však zatím mezi evropskou diplomacií nemá pevné zakotvení.²⁰

²⁰ Dodnes se odbor na českém ministerstvu zahraničních věcí, který se touto geografickou oblastí zabývá, nazývá odbor Blízkého východu a Afriky.

První kapitola

V předvečer první světové války

Mnozí odborníci považují za počátek dlouhého devatenáctého století pád Bastily ve Francii. Devatenácté století se tak narodilo do doby velkých mocenských bojů a zapojení občanské společnosti, která začala tyto mocenské boje postupně ovlivňovat. Přesto lze v devatenáctém století ještě stále mluvit o klasické mocenské diplomacii. S příchodem konce devatenáctého století a nastoupením stále většího vlivu občanské společnosti se začala měnit i klasická politika mocenská. S určitou nadsázkou lze říci, že v dobách první světové války v podstatě její kouzlo a možnosti skončili. Versailleská mírová konference pak byla poslední snahou o zachování této formy budování světového pořádku. Jak se však ukázalo snahou neúspěšnou a předurčenou k zániku.

S ohledem na tuto situaci se vyvíjela i politika Velké Británie a její imperiální a zahraniční politika.

1.1. Velká Británie, její imperiální a zahraniční politika do roku 1914 s přihlédnutím k problematice Blízkého východu

Devatenácté století lze nazvat mnoha přívlastky. Jedním z nich bude jistě i století imperiálních snah a vrcholů koloniálních aktivit hlavních mocností Evropy. Jedním z významných hráčů, a to hráčem zkušeným a výrazným, byla také Velká Británie, která do dění v předvečer první světové války zasahovala svým klasickým přístupem.

Dlouhé období vlády královny Viktorie ve Velké Británii se vyznačovalo ve své zahraniční politice takzvanou „skvělou izolací“. Tato politika dávala Velké Británii možnost v relativním klidu rozvíjet svou koloniální říši, ve které slunce nezapadalo, a udržovat potřebnou rovnováhu ve hře mocných. Situace v mocenských poměrech se však v druhé polovině devatenáctého století začala povážlivě měnit a prostor pro dobývání nových území se rychle zmenšoval. Velká Británie začínala narážet na vlivy ostatních mocností v mnoha oblastech. Afrika již neskýtala

nevyčerpatelný zdroj dobývání a jen narychlo uzavřený mír ve Fašodě v roce 1898 zabránil většímu otevřenému konfliktu. Ruské imperiální cíle v Iránu či Afghánistánu zase ohrožovaly tradiční britské zájmy v Indii a obchodní zájmy v oblasti Perského zálivu. Teprve po porážce ruské armády Japonskem byla načas ruská hrozba zažehnána. Nejvýznamnějším novým hráčem na poli však bylo bezesporu silné sjednocené Německo. Bismarckovo dítě, které se dostalo do pubertálního věku a které si hledalo své místo na mapě světa a ve stávajícím mocenském a obchodním světě.

Jedním ze styčných bodů, kde se britská zahraniční politika a mladé Německo setkali, byl bezesporu Blízký východ. Takzvaná „Východní otázka“ a „Německá otázka“ hluboce zaměstnávaly experty britského ministerstva zahraničních věcí, stejně jako britské diplomaty a obchodníky. Nový německý císař Vilém II, vnuk britské královny Viktorie, reprezentoval nové a silné Německo odhodlané bojovat za svá mocenská práva. Kromě pokusů vybudovat koloniální říši ve východní Africe se jako potenciální cíl nabízela rozpadající se Osmanská říše. Hlavním nástrojem německého pronikání na východ však neměl být doposud fádňí klasický zábor území, ale mnohem rafinovanější a ekonomicky zajímavější obchodní vliv. Německé obchodní zájmy tak začaly často konkurovat zájmům britským.²¹ Tento německý vliv byl korunován zahájením výstavby Bagdádské dráhy v roce 1903.

Oblast Blízkého východu byla v popředí zájmu jednotlivých evropských mocností od Krymské války. Situace v Osmanské říši byla stále nestabilnější a nad „nemocným mužem z Bosporu“ se začali slétávat supi. Pro Německo se Osmanská říše stala možným odbytištěm zboží, které výkonná německá ekonomika hrdě vyráběla. Mezi lety 1886 až 1910 se Německo dostalo z patnáctého na druhé místo²² mezi obchodními partnery Osmanské říše. Před ním byla již jen Velká Británie. Britská zahraniční politika zpočátku německé pronikání podporovala, obchodní kruhy však záhy začaly cítit značnou konkurenci. Francie sice nepovažovala tuto oblast za střed svých koloniálních a mocenských zájmů, neboť její těžiště leželo

²¹ Pearce M., Stewart G.: *British Political History 1867-2001. Democracy and Decline.*, New York, 3. vydání, 2002, str. 280.

²² Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 95.

zejména v severní Africe, kterou považovala za svou doménu. Avšak již od Napoleonových dob v srdcích Francouzů zůstávaly vzpomínky na úspěšné dobytí Egypta. V anglo-francouzské dohodě z roku 1904 jsou tudíž zmínky zejména o určitých francouzských výhodách v Egyptě, o oblasti Blízkého východu zatím zmínka není. Francie se nicméně cítila být jedním z hlavních světových hráčů a není tedy divu, že situaci v Osmanské říši také bedlivě sledovala. Ruské zájmy se zatím soustředily zejména na oblast Persie, kde Irán byl rozdělen na základě anglo-ruské dohody do tří zón (severní ruská, jižní britská a uprostřed neutrální zóna).

V dobách dvou marockých krizí vykrystalizovala britská zahraniční politika v protiněmecké cítění, stejně jako v Německu posilovaly protibritské hlasy.²³ V následujících letech se začala rozpadat Osmanská říše na Balkáně (osvobození Srbska, Řecka a Bulharska) a netrvalo dlouho a ve výbušné atmosféře roku 1914 se začala realizovat všechna dosavadní spojení a plnit jednotlivé spojenecké dohody.

Počátek „Velké války“ zastihl Osmanskou říši rozdělenou do čtyř základních oblastí vlivu. Jádrem Osmanské říše se dostalo pod vliv pruské militantní školy a politiky, Egypt, ačkoliv formálně stále pod křídly Osmanské říše, byl již de facto britským protektorátem, jižní oblasti okolo Perského zálivu byly skoro kompletně pod dominancí Velké Británie a Irán byl formálně rozdělen na britskou a ruskou sféru vlivu.²⁴

Britské zájmy ve výše zmíněných oblastech nebyly zatím postaveny na žádných formálních vazbách, proto je působení Velké Británie na Blízkém východě před první světovou válkou nazýváno „britská neformální říše na Blízkém východě“.²⁵ Kromě obchodních zájmů souvisejících s objevem ropy jako významné suroviny (Velká Británie vlastnila díky Winstonu Churchillovi 51 % významné Anglo-perské ropné společnosti), podporovala britské zájmy na Blízkém východě i indická frakce mezi britskými diplomaty. Zejména bývalý britský místokrál v Indii

²³ Pearce M., Stewart G.: *British Political History 1867-2001. Democracy and Decline*. New York, 3. vydání, 2002, str. 287.

²⁴ Peretz, D.: *The Middle East Today*, str. 98.

²⁵ Balfour-Paul, G.: *Britain's Informal Empire in the Middle East*, in Brown, J.M., Louis, R. (ed.): *The Oxford History of the British Empire, Vol. IV., The Twentieth Century*, Oxford, 1999, str. 490.

lord Curzon patřil mezi zastánce silného britského vlivu na Blízkém východě. Hlavním motivem těchto snah bylo úsilí vytvořit bezpečný koridor z Evropy do Indie a zajistit Indii nárazníkovou zónu na západě, a to zejména proti rozpínavým snahám ruské říše.²⁶

Přestože v této době Británie neměla žádné oficiální panství na Blízkém východě, neznamená to, že neměla politickou doktrínu pro postoj k této části světa, která roli Velké Británie identifikovala. Jestliže po většinu 19. století Velká Británie v rámci skvělé izolace hájila Palmerstonovu doktrínu o nezávislosti a integritě Osmanské říše,²⁷ situace se s přelomem století začala měnit. Nová liberální politika, zosobňovaná prvně lordem Salisburyem, vycházela z faktu, že Osmanská říše se již nedá zreformovat a že bude nutné provést rozdělení. Tato politika dosáhla reálné kontury zejména v prvních letech první světové války, kdy už nebylo nadále nutné řešit obavy z nemožnosti mírového řešení rozdělení.

1. 2. Blízký východ

1. 2. 1. Poměry v Osmanské říši

Jak již bylo dříve uvedeno, Osmanská říše se v druhé polovině 19. století a zejména na přelomu 19. a 20. století dostala do popředí zájmu evropských mocností, které vycítily slabost tohoto kdysi velmi mocného evropského souseda. Osmanská říše byla ve velmi špatném stavu a nemalý vliv na to měla ekonomická situace země, když se v osmdesátých letech 19. století průmysl Osmanské říše dostal na pokraj kolapsu. I z tohoto důvodu se období let 1888-1914 v Osmanské říši vyznačovalo rozsáhlým prodáváním koncesí investorům přicházejícím z Evropy, kteří z Osmanské říše časem udělali de facto ekonomickou kolonii.²⁸ Největším lákadlem byly zejména nově objevené zásoby ropy a aktivity s ní spojené. Cílem Bagdádské dráhy se tak měla stát především bohatá naleziště v údolí od Mosulu po Bagdád až

²⁶ Balfour-Paul, G.: *Britain's Informal Empire in the Middle East*, in Brown, J.M., Louis, R. (ed.) : *The Oxford History of the British Empire, Vol. IV., The Twentieth Century*, Oxford, 1999, str. 494.

²⁷ Doktrína o nezávislosti a integritě – zabezpečit pozici Anglie ve Středozeří a komunikaci s Indií a zajistit obranu před ruskými a francouzskými ambicemi (nebo-li, kdyby se rozpadla Osmanská říše došlo by k válce mezi mocnostmi). Srv. Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London 1987, str. 10.

²⁸ Berberoglu, B.: *Turmoil in the Middle East. Imperialism, War and Political Instability.*, New York, 1999, str. 12.

k Perskému zálivu. Tradičními supy z Evropy byla samozřejmě Velká Británie a Francie, nově se však na scéně začalo objevovat i Německo. V roce 1890 dokonce německý císař navštívil Jeruzalém a Damašek, kde vystupoval jako ochránce islámu.²⁹

Společenská situace byla v Osmanské říši velmi komplikovaná. Osmanská říše byla mnohonárodnostní stát se všemi problémy, které s tím mohly být na konci devatenáctého století spojené. Čtyři pětiny obyvatel tvořili zemědělci, kteří pracovali na půdě velkých majitelů. Každý takový nájemce („*feláh*“) byl ve velmi nevýhodném postavení, často vysoce zadlužený, nezřídka u některého z mnohých lichvářů.³⁰ V mnoha koutech říše žili nadále kočovní beduíni se svým tradičním způsobem života. I tito byli však časem postupně nuceni přecházet na tradiční zemědělský způsob obživy. Průmysl byl v rozkladu, většina říše stále fungovala na řemeslném charakteru. Veškerý velký průmysl byl díky štědrosti vydávání koncesí napojen na evropské struktury. V této neutěšené situaci vznikaly skupinky „*kompradorů*“ (zprostředkovatelé, kteří využívali obchodního průniku Evropanů do Osmanské říše), kteří se rekrutovali zejména z řad Arménů, Řeků či Židů. Na druhé straně začala pod evropskými vlivy vystupovat také arabská inteligence.

1. 2. 2. Postavení území historické Palestiny

Historické území Palestiny nelze v dané době s jistotou specifikovat, neboť dlouho nebylo za období Osmanské říše samostatnou administrativní jednotkou. Až do poloviny 19. století bylo geografické území Palestiny rozděleno mezi několik správních oblastí, od roku 1864 pak spadalo toto území pod správu Damašku a Bejrútu. V posledních dvou desetiletích však Palestina získala vlastní správu, která byla podřízena přímo Istanbulu a začala tak vytvářet politickou entitu. Výjimečné postavení patřilo Jeruzalému, který získal od Istanbulu již v roce 1864 specifická práva v podobě nezávislého okrsku („*sanjaku*“).³¹ Suché území Palestiny, ohraničené na severu horami, na východě řekou Jordánem, Mrtvým mořem a údolím Arava, na západě Středozemním mořem a Sinají a z jihu Aqabským zálivem bylo nehostinnou

²⁹ Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 95.

³⁰ Durman, K.: *Blízký východ ve světové politice 1918-1959*, Praha, 1966, str. 50-56.

³¹ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 10.

krajinou s nedostatkem vody a teplotou dosahující v poušti Negev až 45 stupňů. Většina původního arabského obyvatelstva patřila ke klasickým nájemcům půdy, kteří se snažili tuto půdu v těchto nepříjímých podmínkách a se špatnými znalostmi zemědělství kultivovat. Ve větších městech (Jeruzalém, Haifa, Jaffa) žila elitní skupina arabské národnosti („*efendis*“), třetinu městského obyvatelstva ale tvořili Židé a křesťané. Počet obyvatel na přelomu století byl zhruba 750 000, z tohoto počtu stará sídliště Židů měla do 20 000 a počet obyvatel Jeruzaléma se vyšplhal na 30 000.³²

1. 3. Vznik arabského nacionalismu a sionismu

1. 3. 1. Arabský nacionalismus

Arabský nacionalismus je předmětem mnoha studií, diskusí a výzkumů i v současné době. Podle definice předního odborníka na arabský nacionalismus Rashida Khalidiho jde o myšlenku, že „*Arabové jsou lidem, který je spojen zvláštními pouty jazykovými a historickými a jejich politická organizace by tuto realitu měla nějakým způsobem reflektovat*“.³³ Další pojem zavedl Ernst Dawn, když označil termínem arabismus počátky arabského nacionalismu, aby poukázal na kontrast k otomanismu.³⁴ Mezi historiky a odborníky na arabský nacionalismus se přesto nadále vede diskuze o původu arabského nacionalismu. Někteří tvrdí (zejména britští historici novodobých dějin Blízkého východu Sylvie Haim a Ellie Kedouarie,³⁵ kteří vycházeli ve svých tezích z klasické práce George Antonie),³⁶ že arabský nacionalismus vděčí za svůj vznik zejména vlivu evropských myšlenkových proudů v devatenáctém století. Velký důraz je kladen na vliv křesťanských Arabů, kteří stáli v mnoha případech za rozvojem raného arabismu v Damašku a Bejrútu. Naopak Rashid Khalidi nebo ještě ostřeji Ernst Dawn propagují myšlenku, že raný arabský nacionalismus byl odpovědí na turecký

³² Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, str. 3-8.

³³ Khalidi, R.: *The Origins of Arab Nationalism*, New York, 1991, str. vii.

³⁴ Dawn, E.: *The Origins of Arab Nationalism*, in Khalidi, R (ed.): *The Origins of Arab Nationalism*, New York, 1991, str. 9.

³⁵ Kedouarie, E., Haim, S. (ed.): *Zionism and Arabism in Palestine and Israel*, London, 1982.

³⁶ Antonius, G.: *The Arab Awakening*, London, 1938.

nacionalismu a křesťanské vlivy všemožně omezují. Tyto myšlenky jsou podrobněji rozvedeny také v práci arabského historika Zeineho.³⁷

Faktem zůstává, že arabský nacionalismus vznikl v devatenáctém století mezi hrstkou městských intelektuálů v Damašku a Bejrútu, mezi nimiž byla velká většina křesťanských Arabů. Většina této relativně malé skupiny se setkávala ve spolcích jako byla Syrská vědecká společnost či Společnost pro umění a vědu. Na přelomu 19. a 20. století tlak ze strany nacionalistů ještě zesílil, když někteří představitelé dokonce věřili v „*novou arabskou říši, která vznikne ve svých přírodních hranicích*“ za pomoci Francie a Velké Británie. V prvním desetiletí šlo však pouze o ojedinělé myšlenky malého počtu osob (odhadují se desítky osob, i když v mnoha případech šlo o velice vlivné osoby), které nebyly ještě brány oběma zmíněnými mocnostmi příliš vážně³⁸ a realitou zůstává, že v době vypuknutí první světové války se většina arabského obyvatelstva postavila loajálně na stranu Osmanské říše. Přesto se již na britském ministerstvu zahraničních věcí začali někteří diplomaté arabskou otázkou zabývat, a to obzvláště po svolání 1. Arabského národního kongresu v Paříži v roce 1913, po němž byl ministru zahraničních věcí Greyovi zaslán požadavek Arabů na lepší výkon jejich politických práv³⁹ a došlo k prvnímu navázání neformálních kontaktů s nacionalisty v Damašku a s Hašemitským emírem, šerifem Hussainem.⁴⁰

Oblast Palestiny byla poznamenána několika specifickými. Vzhledem k tomu, že šlo převážně o zemědělskou oblast s problematickým klimatem a chudým obyvatelstvem, není divu, že ještě v roce 1931 bylo mezi muslimy pouze 14 % gramotných. Větší gramotnost převládala mezi židovskou a křesťanskou menšinou, jejíž zástupci žili převážně ve městech. Určitým centrem vzdělanosti se stala v této době přímořská Jaffa. Nejcharakterističtější aspektem však bylo stupňující se židovské přistěhovalectví, které dalo jakýmkoliv snahám o arabský nacionalismus silně protižidovský nádech.

³⁷ Zeine, Z.: *The Struggle for Arab Independence*, Beirut, 1960.

³⁸ Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, str. 26-29.

³⁹ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str.11.

⁴⁰ Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, str. 31.

1. 3. 2. Sionismus

Sionismus lze popsat víceméně jako hnutí, které v sobě spojuje náboženskou tradici s národnostní ideologií, a které se ve své době proměnilo v masivní politickou sílu. Úplné počátky této myšlenky lze vysledovat již do první poloviny 19. století, kde je spojena se jmény jako Moses Montefiore, Henri Dunant či Adolphe Cremieux.⁴¹ Faktický vznik se však datuje do druhé poloviny 19. století, která propagovala vznik národního sebevědomí. Ani Židé se této myšlence nevyhnuli. Na rozdíl od mnoha jiných malých, či větších národů Evropy však Židé neměli jeden ze základních atributů státu, tedy území.

Ačkoliv se nejsilněji profilovala židovská komunita ve východní Evropě, kde nedosáhla takového stupně asimilace a byla vystavena častým pogromům a zvůli místní státní správy, je za zakladatele sionismu považován Rakušan narozený v Budapešti, Theodor Herzl. Theodor Herzl však nebyl prvním propagátorem „zaslíbené země“. V Rusku již v roce 1882 představil místní lékař Leo Pinsker svůj spis „Autoemancipace“, kde zmiňuje „naše území“.⁴² Zároveň se v rámci vlny emigrace po východních pogromech vytvořil jeden emigrační proud do Palestiny, který pod názvem „*Hibbat Zion*“⁴³ osidloval v 80. letech 19. století území Palestiny díky sponzorským příspěvkům vlivných Židů z Evropy (zejména Barona Edmonda Jamese Rothschilda) a vytvářel takzvaný „*Nový Jišuv*“.⁴⁴ Theodor Herzl měl však díky svému vlivu, zkušenostem a schopnostem větší předpoklady vytvořit ze sionistického návrhu silné mezinárodní hnutí. A tak se kniha, vydaná v roce 1895 pod názvem „*Der Judenstaat*“, stala synonymem pro vznik sionistického hnutí. Hlavní myšlenkou Herzlovy publikace bylo vytvořit židovskou společnost a snaha vyhnout se všudypřítomnému antisemitismu, tak jak ho zažil i sám Herzl ve Francii během Dreyfusova procesu. Herzlova kniha se velmi rychle stala tématem pro mnohé diskuse díky nimž se v roce 1897 sešlo přes 200 delegátů z 24 zemí ve

⁴¹ Knapp, M.: *Sionismus a Stát Izrael*, Praha, 1998, str. 24.

⁴² Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 278.

⁴³ Nebo Hovevei Zion (milovníci Sionu). Srv. Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, str. 19.

⁴⁴ „Nový Jišuv“ bylo nové osidlování území Palestiny židovskými přistěhovalci z východní Evropy ve jménu lásky k Sionu oproti „Starému Jišuvu“ z předzionistického období. Toto nové přistěhovalectví v sobě neslo silnou dávku ortodoxních postojů. Srv. Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1978.

švýcarské Basileji na první velký sionistický kongres. Hlavním výsledkem kongresu bylo založení Sionistické organizace, která se měla do budoucna starat o plnění Basilejského programu, který stanovoval základní teze hnutí. Tento program mimo jiné stanovoval, že: „*Cílem sionismu je vytvořit pro židovský lid domov v Palestině, zajištěný veřejným právem.*“⁴⁵ A tak se na přelomu století rozhořela diskuse o domovině pro židovský lid, silně rezonující zejména ve východních židovských komunitách v Rusku a v Polsku.

Diskuse o možné domovině pro židovské obyvatelstvo se nevedla pouze mezi jednotlivými přívrženci sionismu. Theodor Herzl si byl vědom nutnosti zainteresovat do této diskuse i tehdejší velmoci. Přestože to zkusil nejdříve v Konstantinopoli a Německu, odezva přišla z Velké Británie. Británie ovšem v dané době přišla pouze s návrhem na vytvoření židovské domoviny v rámci svých pozic ve Východní Africe, konkrétně na území Ugandy. Ačkoliv se může zdát být tato myšlenka dnes nepředstavitelná, mnozí příznivci sionismu se jí vážně zabývali, diskuse na šestém sionistickém kongresu byla velmi bouřlivá a pro Ugandu se vyslovilo 295 účastníků.⁴⁶ Dokonce i sám Herzl o této variantě uvažoval, ale pod nátlakem východní větve příznivců sionismu musel tuto myšlenku opustit. Následný sedmý sionistický kongres v roce 1904, několik měsíců po Herzlově smrti, tuto myšlenku odmítl nadobro.

Na počátku 20. století vstupuje na evropskou scénu jako velmi silný hráč Světová sionistická organizace s vlastním Židovským národním fondem a Židovským koloniálním fondem, které se specializovaly na nákup půdy na území Palestiny a podporu židovského přistěhovalectví. V roce 1914 se počet obyvatel Palestiny odhaduje na 500 - 600 000 Arabů a 85 - 90 000 Židů, což představuje v případě Židů čtyřnásobné zvýšení oproti období konce 19. století.

Jak se chtěl sionismus vyrovnat s již usedlým arabským obyvatelstvem v Palestině? Oficiální verze tvůrců ideologie židovské domoviny v Palestině vycházela z předpokladu, že židovské přistěhovalectví a s ním spojené investice jsou

⁴⁵ Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 280.

⁴⁶ 175 bylo proti a 99 se zdrželo hlasování. Srv. Gilbert, M.: *Izrael Dějiny*, Praha 2002, str.

pouze výhodou pro místní starousedlé arabské obyvatelstvo, které nebude nikterak ohroženo. Mnozí příznivci sionismu, kteří nikdy oblast okolo Jeruzaléma nenavštívili dokonce věřili, že Palestina je nehostinná pouštní oblast, kde vlastně nikdo nežije a nikdo ji nekultivuje. Soukromě se však plánovaly i varianty přesunu Arabů z Palestiny, samozřejmě s plnou kompenzací.⁴⁷

⁴⁷ Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001, str. 21.

Druhá kapitola

Ve víru první světové války – 1914-1918

2. 1. Velká Británie, zahraniční politika s přihlédnutím k Blízkému východu

Když v druhé polovině roku 1914 vyhlásila Velká Británie válku Rakousku a Německu, rozhodla tímto zároveň o svém zapojení do doposud nejmasovějšího válečného konfliktu všech dob, který měl vejít do povědomí součastníků jako Velká válka.

Vstupem Osmanské říše do války po boku Německa a Rakouska se otevřely nové možnosti řešení situace a možnost rozdělení Osmanské říše se již nezdála tak nepřijatelná jako dříve pod vlivem palmerstonovy doktríny. V průběhu čtyř let vedení války se politika Velké Británie kompletně odklonila od podpory integrity Osmanské říše a začala pracovat na rozdělení říše, nejlépe pod taktovkou Británie.

2. 1. 3. Léta 1914-1916

Velká Británie byla v roce 1914 na politické scéně svědkem klasických politických bojů mezi liberály a toryi a podpora zahájení války s dalšími evropskými mocnostmi zatím nebyla příliš velká. Jedním z mála příznivců zapojení Británie do nově vzniklého konfliktu byl například Winston Churchill, jako tehdejší První lord admirality („*First Lord of Admiralty*“). Změna nastala zejména po brutální okupaci malého Belgického království německou armádou na počátku srpna 1914, která vyvolala i mezi politickými rivaly vlnu solidarity.⁴⁸ Tyto pro-válečné nálady vynesly do čela kabinetu gladstonovského liberála lorda Asquithe a do čela ministerstva války velmi slavného britského vojévůdce z období búrské války lorda Kitchenera z Chartúmu. Druhý zmíněný stanul v čele ohromné mobilizační kampaně, která přivedla do britské armády mnoho dobrovolníků a zajistila její větší akceschopnost.

⁴⁸ Tato solidarita měla však z každé strany jiný důvod. Toryové se obávali německé hrozby vůči britským koloniím a britské svrchovanosti na moři, liberálové zase chtěli podpořit malý nezávislý stát. Srv: Rubinstein, W.D.: *Twentieth-Century Britain. A Political History.*, Hampshire, 2003, str. 70.

Významnou součástí armády Dohody se na západní frontě staly britské expediční sbory (BEF – „*British Expeditionary Force*“), které byly složené pouze z dobrovolníků pod vedením starších důstojníků kavalérie z dob vrcholu britské koloniální expanze. Mnoho z nich však mělo pramálo zkušeností se stylem vedení Velké války na západní frontě a nutností zajistit logistiku pro masovou armádu. Z mnoha důstojnických jmen lze zmínit postavu George Allenbyho, který dokázal po průměrných výsledcích na Západní frontě překvapit až svými vojenskými schopnostmi na Blízkém východě.

Ačkoliv Asquithova vláda měla v prvních měsících svého působení jen pramálo opozice, první velké neúspěchy na západní frontě (v září na Maine a v listopadu na Ypru) pozici vlády nijak neposilovaly. Nutnost udržet britské občany ve válečné náladě vedla tedy k několika institucionálním změnám. Potom co si Asquithova vláda nechala schválit neomezené pravomoci Parlamentem, který byl tímto vyšachován z rozhodování o dalším osudu britské politiky, byla zahájena silná mediální kampaň za pomoci soudobých mediálních magnátů.⁴⁹

Přes všechno úsilí mediálních kampaní však bylo jasné, že válka nekončí, naopak začíná stát Velkou Británií stále víc a víc peněz, včetně spousty lidských životů. V roce 1915 se tedy začalo uvažovat o nové strategii. Nabízela se situace v Osmanské říši. Pod vlivem osobního angažmá sira Edwarda Greye, který ovládal britské ministerstvo zahraničí, byla britská politika vůči Osmanské říši v prvních měsících války relativně opatrná. Edward Grey až do poslední chvíle doufal v neutralitu Konstantinopole, kterou se snažil zajistit mnoha diplomatickými nótami.⁵⁰ Formálně byla válka Osmanské říši vyhlášena 5. listopadu 1914 a koncepci válečné politiky vůči Osmanské říši, která se výrazně odlišovala od představ Edwarda Greye, převzal Winston Churchill a lord Kitchener.

Pro britskou politiku na Blízkém východě je nutné si uvědomit, že ačkoliv byla na pořadu dne pro válečný kabinet velmi často, šlo v této době pouze o vedlejší

⁴⁹ Mezi nejvlivnější magnáty se počítali zejména pánové Northcliffe a Beaverbrock. Srv. Rubinstein, W.D.: *Twentieth-Century Britain. A Political History.*, Hampshire, 2003, str. 77.

⁵⁰ Kent, M.: *Asiatic Turkey 1914-1916*, in Hinsley, F.H. (ed.): *British Foreign Policy under Sir Edward Grey*, London, 1977, str. 437.

efekt britského angažmá na západní frontě.⁵¹ Nicméně situace v Osmanské říši byla pečlivě sledována několika institucemi, které považovaly její vyřešení za stěžejní pro postavení Velké Británie v této části světa. Prvním důležitým argumentem pro sledování situace v Osmanské říši bylo postavení Velké Británie v Egyptě, který byl de facto Brity okupován, ačkoliv formálně stále pod autoritou Osmanské říše. Druhým významným argumentem byla doktrína komunikačního spojení s Indií a zabezpečení tohoto koridoru, která byla propagována zejména britskou správou v Indii.

V roce 1915 stál válečný kabinet pod tlakem britské správy v Indii a admirality před rozhodnutím nad svým postupem v této části světa. Nakonec bylo rozhodnuto využít Churchillova plánu na námořní akci v Úžinách a následném vylodění na Gallipolském poloostrově.⁵² V únoru a březnu proběhly dva neúspěšné pokusy o dobytí Dardanel, které byly velkou a těžkou životní zkouškou pro relativně mladého Churchilla. Na jaře čekala Asquitha další změna vlády. Po odchodu Churchilla byla pod vlivem vycházející hvězdy Lloyda George vytvořena koaliční vláda za účasti unionistů a labouristů. Přes válečné neúspěchy zůstalo Kitchenerovi ministerstvo války. Ostatní významné posty však byly rozděleny mezi liberály (Edward Grey, John Simon) a konzervativní unionisty (Arthur Balfour, lord Curzon a Bonar Law). Doba válečných neúspěchů však neměla skončit. V průběhu roku 1916 čekala na BEF největší ztráta britských vojáků na Sommě a admiraltu ponorková válka v Severním moři. Vláda stála před rozhodnutím zda vůbec pokračovat nebo nepokračovat ve válce.⁵³ S rozhodnutím pokračovat však musela být vyřešena otázka lidských zdrojů, a tak musela vláda v roce 1916 vydat dva zákony o branné povinnosti, které povolaly do války všechny neženaté a následně i ženaté muže ve věku od 18 do 41 let. Aby nebylo nepříjemností málo, vyvstal navíc problém s postavením Irska. A právě „Irská otázka“ vyzdvihla do popředí ambiciózního nováčka mezi vrcholnými představiteli liberální strany – Lloyda George.⁵⁴ Po smrti lorda Kitchenera převzal tento bývalý ministr pro zásobování post ministra války a

⁵¹ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North Africa, 1914-1967*, London, 1968, str. 10.

⁵² Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North Africa, 1914-1967*, London, 1968, str. 10.

⁵³ Seamen, L.G.B.: *Post-Victorian Britain, 1902-1951*, London, 1966, str. 136.

⁵⁴ Rubinstein, W.D.: *Twentieth-Century Britain. A Political History.*, Hampshire, 2003, str. 84.

začal se ještě aktivněji podílet na britském angažmá ve „Velké válce“. Za podpory konzervativních unionistů a mediálních magnátů se stále více stavěl do opozice slábnoucího Asquitha, až dosáhl v prosinci 1916 možnosti vytvořit nový kabinet a zahájit další éru britské politiky a strategie.

Britské postoje vůči Blízkému východu ale byly vytvářeny nejen ve Westminsteru, ale i v Káhiře a v Dillí. Mezi těmito úřady bohužel nedocházelo k dostatečné spolupráci a propojenosti,⁵⁵ která by byla bývala nutná. A tak, zatímco Arabská kancelář v Káhiře a Vysoký komisař pro Egypt prosazovali své aktivity vůči arabskému obyvatelstvu Osmanské říše, orientující se zejména na dynastii Hašemitovců, indická větev britské politiky se snažila zajistit oblast Perského zálivu, orientující se na významnou rodinu Saudů. Úředníci a diplomaté ve Westminsteru pak byli pod vlivem mezinárodní situace, diskusí s Ruskem, Francií či následně Spojenými státy a silného lobování místních příznivců sionismu. Ve světle těchto postojů a vztahů vyjednával Westminster tajné dohody se svými spojenci na téma rozdělení Osmanské říše. Výsledkem tajných ujednání tohoto období byla Konstantinopolská dohoda mezi Velkou Británií, Francií a Ruskem o zajištění Úžin (jaro 1915), Londýnská dohoda, která zahrnovala i požadavky Itálie (duben 1915) a Sykes-Picotova dohoda, která měla bezprostřední vliv na situaci v Palestině.⁵⁶

Určitým společným vodítkem pro britskou politiku měla být alespoň zpráva zvláštní De Bunsenovy komise, kterou vytvořil Asquith v dubnu 1915. Mandát této komise, složená ze zástupců ministerstva zahraničí, ministerstva války, úřadu pro Indii a admirality, vycházel z nutnosti sladit britské zájmy v Indii, v Perském zálivu a na obou stranách Suezského průplavu. V rámci příprav práce této komise se střetly dva názory na postavení Palestiny. De Bunsen podporoval mezinárodní status a navrhoval, aby Británie nevznášela na toto území nárok, na druhé straně zástupci ministerstva války tlačili na britskou kontrolu těchto území. Palestina měla spadnout do britské sféry vlivu s výhradou, že „*Palestina musí být uznána jako země, jejíž budoucnost musí být předmětem zvláštních vyjednávání*“.⁵⁷ Významnou osobností této komise byl také mladý diplomat Mark Sykes, který byl do této komise

⁵⁵ Seamen, L.G.B.: *Post-Victorian Britain, 1902-1951*, London, 1966, str. 140.

⁵⁶ Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 99.

⁵⁷ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North Africa, 1914-1967*, London, 1968, str. 13.

nominován na zvláštní přání lorda Kitchenera⁵⁸ a který byl následně hlavním londýnským byrokratem zodpovědným za otázky Blízkého východu.

2. 1. 2. Léta 1916-1918

Ještě v prosinci 1916 se pod tíhou aktuálního vývoje války a mediálních protivládních kampaní zhroutila Asquithova vláda. Novou koaliční vládu sice sestavoval opět liberál, ale ačkoliv sám liberál, musel se Lloyd George ve svém Kabinetu spolehnout zejména na konzervativce. Novým ministrem zahraniční se stal například lord Balfour. Hlavní mocenské centrum ale Lloyd George vytvořil menší ústavní inovací, zřízením úzkého Válečného kabinetu („*War Cab*“). Tato vymoženost, která měla zajistit rychlé a operativní řešení aktuálních otázek, byla vytvořena již 6. prosince 1916 a sloužila svým účelům až do října 1919. Lloyd George jako předseda vlády si do ní jmenoval skupinu mocných – lorda Curzona, vicekrále Indie, Bonara Lawa, lorda Milnera, vysokého komisaře pro Jižní Afriku, Arthura Hendersona, který měl na starosti odbory či Jamese Smutse, který byl mluvčím britských dominií. Kromě Válečného kabinetu, který se scházel téměř denně, nabyl na významu jeho stálý sekretariát, který se stal pod vedením sira Maurice Hankeyho šedou eminencí britské politiky v letech 1916-1919.⁵⁹ V rámci sekretariátu působily i dvě významné osobnosti, které výrazně ovlivňovaly britskou politiku na Blízkém východě – Mark Sykes a Leopold Amery. Právě za účasti všech výše zmíněných vlivných mužů došlo k podpoře vojenské aktivity na Blízkém východě, jejímž výsledkem bylo dobytí Jeruzaléma, Bagdádu a Damašku a k předložení Balfourovy deklarace.

Lloyd George, sám ovlivněn sionismem, měl v otázce Blízkého východu celkem jasno – „*Národní Turecko by mělo být respektováno, Úžiny by měly být zmezinárodněny a zneutralizovány*“ a „*Arábie, Arménie, Sýrie a Palestina by měly*

⁵⁸ Ačkoliv ho Kitchener v podstatě vůbec neznal a zvolil ho díky jeho mladému věku, zkušenostem z Blízkého východu (4 roky na ambasádě v Konstantinopoli) a příslušnosti k toryům v Parlamentu, ostatní členové komise ho považovali za člověka za nímž stojí celá váha Kitchenerovy osobnosti. Srv. Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922.*, London, 1989, str. 147.

⁵⁹ Rubinstein, W.D.: *Twentieth-Century Britain. A Political History.*, Hampshire, 2003, str. 89.

mít právo být uznávány dle separátních národních podmínek“,⁶⁰ což de facto znamenalo rozdělení Osmanské říše, ale nikdy to neznamenalo zajištění nezávislosti pro všechna výše jmenovaná území.

2. 2. Velká Británie a Arabové

2. 2. 1. Arabská kancelář v Egyptě

Jak již bylo výše nastíněno, britská politika vůči Blízkému východu byla řešena na mnoha úřadech. V průběhu roku 1916 se jedním ze silnějších hráčů stala Káhira a Chartúm. Bylo to zejména po neúspěchu Gallipolské operace, kdy se pozornost čím dál více začala obracet k vůdcům arabské části obyvatel Osmanské říše.

Po vydání zprávy De Bunsenovy komise bylo v Londýně rozhodnuto vyslat do všech ve zprávě zmíněných oblastí experta, který by doporučení této zprávy diskutoval s místními úředníky. Tímto expertem se neměl stát nikdo jiný než „Kitchenerův“ člověk – Mark Sykes. Během svého skoro půlročního výjezdu navštívil tento mladý úředník Balkán, Egypt, Perský záliv, Mezopotámii a Indii. V Káhiře se dostal do okruhu lidí, jejichž hlavním zájmem bylo zajištění pozice Egypta a jeho role v budoucím uspořádání po válce.

Hlavní snahou Sykese bylo zajistit koherentní politiku Velké Británie vůči Blízkému východu, což mohlo být dle jeho vlastního názoru zajištěno pouze centrálním rozhodováním nějakého „Úřadu pro Blízký východ“. ⁶¹ Se svými návrhy uspěl poměrně snadno v Káhiře, kde místní úředníci zavěřili možnost na prosazení vlastního vlivu a názorů. Zejména zpravodajové Donald Storrs a Gilbert Clayton Sykesův návrh velmi podporovali. S mnohem menším nadšením však byla tato myšlenka přijata ve vzdálené Indii, která se pravděpodobně oprávněně obávala o ztrátu svého vlivu na oblast Perského zálivu, kde měla své vlastní plány.

⁶⁰ Taylor, A.J.P.: *English History 1914-1945*, Oxford, 1976 str. 116.

⁶¹ Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989, str. 170.

Když se Sykes na konci roku vrátil do Londýna začal prosazovat svou myšlenku zvláštního úřadu v Káhiře, pod přímou kontrolou Londýna. Ke vzniku úřadu nakonec v lednu 1916 skutečně došlo, avšak s mnoha změnami oproti původnímu návrhu silné entity, která by měla sílu prosadit jednotnou britskou politiku na Blízkém východě. Asquith na základě výsledku meziministerské konference zřídil pouze takzvanou Arabskou kancelář („*Arab Bureau*“) jako součást káhirské zpravodajské sekce, která spadala pod přímou kontrolu ministerstva zahraničí, a tak si i nadále každá instituce dělala svou vlastní politiku,⁶² ta káhirská k tomu měla pouze posílen úřad.

Vedením nového úřadu byl na nátlak námořní zpravodajské služby jmenován David G. Hogarth,⁶³ ostřílený zpravodaj, který velmi rychle začal pracovat přímo pod Gilbertem Claytonem a začal prosazovat Claytonovy (v Káhiře) a Wingatovy (v Chartúmu)⁶⁴ vize kontroly arabského světa skrze britskou Káhiru. Není divu, že s těmito vizemi se ztotožňoval i sám Vysoký komisař pro Egypt – Henry McMahon. Během několika měsíců se do Káhiry přesunula spousta mladých úředníků a začala vytvářet významné centrum britské politiky s vědomím výborných vztahů s Londýnem skrze Marka Sykese.

Právě přes tohoto člověka došlo v roce 1916 ke dvěma protichůdným aktivitám, které jsou dodnes v historiografii diskutovány s nejednoznačným výsledkem. Na jedné straně korespondence s šerifem z Mekky Husseinem a na druhé straně vyjednávání tajné dohody s Francií v Londýně.

Přestože byla Arabská kancelář vytvořena ve snaze zajistit alespoň nějakou míru konzistentnosti imperiální politiky, nadále šlo pouze o „malou sbírku britských zpravodajských úředníků v Káhiře, kteří sbírali a dále předávali informace o arabském světě“ a z mnoha míst byli nazíráni jako parta „arabofilů“.⁶⁵

⁶² Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989, str. 170.

⁶³ Svůj vztah k Arabům a zkušenosti z pobytu na Blízkém východě popsal v monografii „*Arabia*“. Srv. Hogarth, D.G.: *Arabia*, London, 1922.

⁶⁴ Kedouarie, E.: *The Chatham House Version and other Middle- Eastern Studies*, London, 1984, str. 16.

⁶⁵ Westrate, B.: *The Arab Bureau: British Policy in the Middle East 1916-1920*, Pennsylvania, 1992, str. 5.

2. 2. 2. Hussein – McMahonova korespondence

Politika Velké Británie vůči zástupcům arabského obyvatelstva se v prvních letech války odehrávala zejména na základě informací britské zpravodajské služby v Káhiře, jíž vedl Gilbert Clayton. V Londýně sledoval tuto problematiku zejména lord Kitchener, který měl silné vazby na ministra zahraničních věcí lorda Edwarda Greye. Zároveň měl silného spoluhráče v siru Wingatovi, který řídil britskou politiku v Chartúmu a ve „svém“ člověku v Káhiře, britskému zpravodaji Ronaldu Storrsovi. Za experta na tuto problematiku byl dále v Londýně považován Mark Sykes, který v prosinci 1915 přivezl do Londýna novinky ohledně probíhající komunikace s Araby. Těchto několik výše zmíněných mužů se účastnilo přípravy McMahonovy korespondence šerifu Husseinovi z Hejazu.

První kontakty se zástupci Arabů probíhaly již v období před válkou v roce 1912, když do, tehdy Kitchenerovy, Káhiry přijela delegace zástupců ze Sýrie a požadovala připojení pod Egypt a nezávislou správu. Tento požadavek byl taktně přijat a založen ad acta.⁶⁶

Po vypuknutí války v roce 1914 se ministr zahraničí Grey nechal slyšet, že pokud se Turecko přidá k Německu, Velká Británie bude podporovat Araby a v tomto smyslu byla i zaslána nota principi Abdullahovi, synovi šerifa z Mekky a McMahon byl instruován, že Velká Británie bude o možnostech v Malé Asii jednat s Francouzi a že Velká Británie nikdy nebude požadovat anexi svatých měst.⁶⁷

V létě roku 1915 se situace v Káhiře ve vztahu k Arabům začala opět rozvíjet, když byl osobně doručen dopis od šerifa Husseina ohledně možností Arabů zasáhnout do války (dne 14.7. 1915).⁶⁸ Podle některých zdrojů vycházela Husseinova iniciativa z vlastních zpravodajských informací, které měl k dispozici a

⁶⁶ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 18.

⁶⁷ Jako svatá města Grey, ale i obecně Britové, považovali svatá města muslimů – Mekku a Medinu, nebylo to však specificky řečeno, což vyvolalo mnoho dohadů mezi historiography. Srv. Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 20.

⁶⁸ Text i s komentářem srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 13-17.

z jednání jeho syna Feisala s představiteli syrských tajných společností v Damašku.⁶⁹ Právě skrze Feisala získal Hussein informace o postojích Damašku, když mu Feisal doručil souhrn požadavků na teritoria, která by měla být po válce pod nezávislou arabskou správou. Tento „Damašský protokol“ byl de facto inkorporován do Husseinova dopisu McMahonovi. Hussein byl zároveň upozorněn Syřany na francouzské nebezpečí.

V Káhiře vyvolal Husseinův dopis víceméně obezřetnost. Káhira věděla o pozici Francie, zároveň nechtěla přijít o možnost spolupracovat s Araby. Výsledkem byla velmi opatrná diplomatická odpověď Husseinovi z 30. srpna 1915, ve které McMahon uvítal přístup Arabů, ale prozatím odmítnul jednání o konkrétních hranicích budoucího uspořádání. Ačkoliv v Londýně Grey tento dopis schválil, měl řadu oponentů.⁷⁰

Hussein si na oplátku začal stěžovat na britský přístup a požadovat od Britů nějaké konkrétnější prohlášení, pokud by měl začít nějaké aktivity vůči Osmanské říši rozvíjet. Tato situace vyvolala další vlnu komunikace s Londýnem. Zrovna v této době se na scéně objevil záhadný dezertovaný plukovník al-Farukí osmanské armády od Gallipoli, který se přes slabou znalost angličtiny vmanévroval do role zprostředkovatele mezi Brity a Araby.⁷¹ Tento čtyřiatvacetiletý mladík arabského původu z Mosulu, se dostal zřejmě k informacím o vyjednávání mezi syrskými Araby a Feisalem, čímž se stal pro káhirské zpravodajce zajímavou osobností, která se napříště měla účastnit vyjednávání s Husseinem. Role a důvody, které al-Farukího k těmto aktivitám vedly, nebyly dosud plně vyjasněny, je však jisté, že i na jeho naléhání byla Velká Británie donucena zaslat šerifovi Husseinovi alespoň vágní prohlášení.

Sliby, které Hussein od Britů obdržel byly diplomaticky velmi vágní a právě z tohoto důvodu jsou dodnes předmětem sporů. Ačkoliv sám Hussein Britům

⁶⁹ Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989, str. 175.

⁷⁰ Zejména z řad příznivců indické větve britské politiky (A. Chamberlain), která se obávala, že Hussein není dostatečnou zárukou pro spolupráci. Srv. Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 24.

⁷¹ Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989, str. 177.

pravděpodobně věřil, Britové si od počátku nechávali volný prostor i na další sliby ke stejné problematice, ať už šlo o sliby svým válečným spojencům Francii a Rusku ve formě tajné Sykes-Picotovi dohody, či později sliby sionistům ve formě Balfourovy deklarace.

Sliby dané Arabům byly ještě v roce 1918 několikrát znovu potvrzeny, nicméně konferenční diplomacie ve Versailles již fakticky pracovala s jinými schématy.⁷²

2. 2. 3. Sykes – Picotova dohoda

Přestože docházelo během roku 1915 k obezřetnému vyjednávání s Araby o možnostech jejich bezprostředního zapojení do Velké války v podobě povstání proti Osmanské říši, uvažovala Británie již o dalším vývoji. Ze zkušenosti věděli britští diplomaté, že nebudou moci vyřešit otázku Osmanské říše a její další existence bez dohod se svými evropskými partnery. Vzhledem k rozložení sil během první světové války, bylo vcelku jasné, že tato dohoda bude muset zahrnovat Francii. Francie a zejména zastánci imperiální politiky Francie jistě nechtěli nechat oblast Blízkého východu plně napospas Británii.

Situace ve Francii nebyla jednoduchá. Na jedné straně se ve vládě nacházeli ministři, kteří nepovažovali vliv Francie na Blízkém východě za zásadní pro budoucí vývoj francouzského impéria. Na druhé straně měli v nejvyšších francouzských diplomatických kruzích velmi významnou pozici skální příznivci kolonialismu. V jejich řadách se nacházel i Francois George Picot, hlavní vyjednaváč v otázkách budoucnosti Osmanské říše s Británií.⁷³ Aby se příznivcům kolonialismu podařilo přesvědčit vládu o nutnosti zajištění francouzského vlivu na Blízkém východě, byla připravena silná parlamentní kampaň a v senátu byla připravena speciální zpráva, později známá jako „Manifest syrské strany“.⁷⁴ Tato zpráva, která odkazovala na historické propojení Francie a Sýrie a na strategický vliv Damašku, už zmiňovala i

⁷² Mapa viz příloha 1.

⁷³ Podrobněji srv. Laurens, H.: *La Question de Palestine*, tome I.: 1799-1921, L'invention de la Terre sainte, Paris, 1999.

⁷⁴ Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989, str. 190.

Palestinu, jako nedílnou součást Sýrie. Bez překvapení je pak velký vliv francouzských obchodníků, kteří myšlenku francouzské Sýrie také podporovali a propagovali.

Situace v Arábii však nebyla francouzským plánům nakloněna. Většina vzdělané vrstvy patřila k silné opozici vůči Francii a nebylo tedy překvapením, že se Arabové při svých jednáních s Brity o strachu z francouzské hrozby zmiňovali. To však nebránilo Britům vyjednávání s francouzskou stranou během prosince 1915 zahájit.

Pro vyjednávání s francouzskou stranou vznikla v Británii meziministerská „Nicolsonova komise“, která měla toto vyjednávání připravit.⁷⁵ Picot navrhoval za Francii rozdělení britských a francouzských komerčních vlivů a speciální postavení pro Jeruzalém, Sykes měl za britskou stranu navrhnout memorandum. Oba pánové na společné dohodě pracovali celý leden. V únoru bylo předběžně rozhodnuto, ale Britové stále odkazovali na podmínky v Arábii. Na nátlak britského ministra zahraničních věcí Greye, který podmiňoval podpis dohody souhlasem Ruska, se Picot se Sykesem ještě v únoru vydali do Petrohradu. Během jarních jednání byl dokončován návrh dohody. Jedním z nevyřešených bodů stále zůstávala otázka postavení Palestiny. Britská pozice se zmítala mezi akceptací Palestiny jako mezinárodního teritoria a snahou získat Palestinu pro sebe, a to zejména na nátlak sionistů. V rámci britské administrativy se také objevovaly kritické hlasy, které upozorňovaly na rozpory mezi touto dohodou a sliby, které byly dány dříve Arabům.⁷⁶ Nakonec měla být Palestina podle dohody spravována mezinárodně, což fakticky znamenalo, že i Francie i Británie mohou tuto otázku ještě vyřešit ve svůj prospěch.

Přes veškeré problémy byla dohoda na jaře 1916 s Francií a Ruskem dojednána, v květnu 1916 došlo k výměně dopisů mezi Francií, Británií a Ruskem a

⁷⁵ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 25.

⁷⁶ Jednání Válečného výboru dne 23.3. 1916. Srv. Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 27.

Sykes – Picotova dohoda se po vyjasnění posledních detailů v říjnu 1916 formálně dokončila.⁷⁷

Rozpor mezi britskými sliby Husseinovi a Francouzům patřili v historiografii k jednomu z nejdiskutovanějších. Mnozí historici považují tyto rozpory za dvě aktivity, které si navzájem kompletně odporovaly, jiní upozorňovali na britskou taktiku, která soulad zajišťovala. Asi nejdetailněji se této otázce věnoval orientalista Ellie Kedouarie ve své knize „*England and the Middle East*“.⁷⁸ Podle Kedouarieho věděl šerif Hussein velmi dobře o co v Sykes-Picotově dohodě šlo a přesto se rozhodl pro nepřímou podporu Británie formou povstání. Jeden z důležitých důvodů, proč se na celou dohodu nahlíželo negativně byl fakt, že byla tajná. Toto utajení však podle Kedouarieho nebylo zapříčiněno snahou Británie zamaskovat rozpory mezi touto dohodou a sliby, které dala Arabům, ale zejména z prostého faktu, že ani Francie ani Británie nechtěli dávat najevo své plány před poražením Osmanské říše a to i kvůli Husseinovi, aby nebyl považován v Konstantinopoli za zrádce. Obdobně k tématu přistupuje Yapp ve své knize „*The Making of the Modern Near East*“,⁷⁹ kde analyzuje shody a neshody mezi sliby, které Británie dala Arabům a těm, které dala následně tajně Francouzům a Rusům. I Yapp víceméně uznává, že oba systémy jsou kompatibilní, nicméně našel 4 rozdíly,⁸⁰ které se napříště měly stát jablkem sváru na Pařížské konferenci. Jedním z těchto problémů byla otázka Palestiny, neboť ačkoliv byla Palestina zmíněna v Sykes-Picotově dohodě, nebyla explicitně zmíněna v dopisech šerifu Husseinovi. Podle Yappa byl odkaz na Palestinu vypuštěn záměrně, ale přesto velmi vágně, takže dodnes může arabská strana odkazovat na vágní znění geografického vymezení nezávislého arabského státu. Opačný názor zastávají zejména arabští historiografové, kteří označují Sykes-Picotovu dohodu za naprosto odporující McMahonovým slibům Hussainovi.⁸¹ Ovšem i v mnoha britských

⁷⁷ Mezi Británií, Francií a Ruskem došlo celkem k výměně 11 dopisů, z nichž čtyři základní lze nalézt in Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 18-22.

⁷⁸ Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London, 1987.

⁷⁹ Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London, 1987.

⁸⁰ Další byly: Irák, Arabské moře, oblast Haify a Accry. Srv. Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London, 1987, str. 281.

⁸¹ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilema*, Syracuse, 1968, str. 8.

publikacích lze najít odkazy na neslučitelnost těchto závazků, i když již podstatně méně propracovaných.⁸²

Celá Sykes-Picotova dohoda byla ukázkovým příkladem tradiční politiky velmocí ve stylu „rozdělme si co nám nepatří ani jednomu“, přesto její uzavření v dané situaci bylo naprosto logickým krokem a nezbytnou součástí tajné diplomacie. Patří k historickým paradoxům, že dohoda nese jméno Marka Sykese, který byl v osobním životě velkým zastáncem Osmanské říše, sympatizantem s arabským nacionalismem a velkým odpůrcem negativních vlivů Evropy na čistý svět východní kultury.⁸³

Možná právě proto, že šlo o dohodu podle starého uspořádání světa, nebyla tato dohoda ve svém důsledku během jednání na Pařížské mírové konferenci již plně respektována.

2. 2. 4. Arabské povstání

Jak bylo dříve uvedeno, jedním z britských válečných cílů se postupně stávala snaha o podporu arabského povstání, které by oslabilo Osmanskou říši zevnitř. Ačkoliv této variantě v Londýně z počátku nikdo nevěřil, během roku 1916 se tato varianta začala rýsovat stále ostřeji. Nejenže se podařilo vytvořit tým lidí v Káhiře, ale postupně se podařilo navázat kontakty s předními vůdci Arabů. Právě korespondence McMahonova s šerifem Husseinem ještě více podpořila myšlenku na využití arabského povstání.

Sami Arabové měli během první světové války pouze dvě možnosti.⁸⁴ V prvním případě to znamenalo spolehnout se na Turky, že za podporu ve válce získají odměnou autonomii, v druhé variantě šlo o podporu spojenců, za kterou doufali dokonce v nezávislost. S postupujícím vývojem války a nelítostným postojem tureckých pánů vůči arabskému obyvatelstvu převládla varianta druhá.

⁸² Např. Seaman, L.G.B.: *Post-Victorian Britain 1902-1951*, London, 1966, str. 68.

⁸³ Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London, 1987, str. 67-81.

⁸⁴ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse, 1968, str. 6.

V červnu 1916 se šerif Hussein rozhodl a zahájil „arabské povstání“ proti turecké nadvládě v Istanbulu. Netrvalo dlouho a v září 1916 Hussein ovládl hlavní svaté město Arabů Mekku. To už bylo v době, kdy se členové káhirské kliky v čele s Davidem Hogarthem připravovali na maximální podporu povstání.

Území Palestiny bylo v roce 1916 obýváno několika skupinami obyvatelstva, z nichž většina mluvila arabštinou a považovala se za Araby (sunitští muslimové, křesťanská menšina, Drúzové i šíitští muslimové).⁸⁵ Není tedy překvapením, že v době arabského povstání se tito Arabové cítili být součástí povstání, ačkoliv ho ještě svou účastí přímo nepodporovali.

2. 2. 5. Lawrence z Arábie

Britská podpora arabského povstání však nebyla pouze výsledkem chladné kalkulace. Britové samozřejmě věděli, že potřebují pomoc v boji s Osmanskou říší a boj zevnitř se jim náramně hodil. Přesto hrála v otázce britských vztahů k Arabům silnou roli i určitá osobní sympatie, která pramenila zejména z romantické představy tehdejší britské společnosti o Arábii, která byla umocněna poutavými vyprávěními britských cestovatelů 19. století (Burton, Douhgly, Kinglake).

Vedle Arabů jako takových, vnímala britská veřejnost i Palestince, které však nepovažovala za úplné Araby, ale za takzvané Levantince.⁸⁶ Pojem Levantinec však v dané době byl chápán spíše jako odkaz na nejistý charakter, T.E. Lawrence považoval Palestince dokonce za „hloupé a materialistické“.

Právě T.E. Lawrence byl jednou z postav, která pomohla zpopularizovat vztah britské veřejnosti k Arabům. Tento mladý muž z Oxfordu přijel do Arábie s cílem objevovat nové světy, a to se stejnou romantickou představou jako mnozí britští cestovatelé na konci 19. století před ním. V Levantě se však sešel kromě romantického orientalismu i s tvrdou realitou všech problémů Osmanské říše před první světovou válkou.

⁸⁵ Said, E.W., Hitchens, Ch.: *Blaming the Victims*, London, 2001, str. 235.

⁸⁶ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 13.

Významným momentem bylo pro mladého úředníka setkání s Davidem Hogarthem v Káhiře, který ho zasvětil do kauzy šerifa Husseina, jenž se měla stát do budoucna mladíkovým celoživotním osudem.

V roce 1915 se T.E. Lawrence ještě snažil najít lék na řešení osmanského problému, nicméně ve svých esejích je již spíše skeptický k možnostem řešení situace, když píše: „*Osmanská říše se ničí kvůli své neschopnosti reformovat se.*“; „*Jediná forma vlády, která může být pochopena v Osmanské říši, je přímá osobní vláda, proto zde nefungují evropské reformy.*“; „*Odtrhnutí arabských provincií od Osmanské říše bychom si neměli přát, neboť Arabové si nejsou schopni sami vládnout.*“⁸⁷

V roce 1916 odjel mladý důstojník do Jeddy, kde se začal učit různé guerillové taktiky a seznámil se s oběma Husseinovými syny, Abdullahem i Feisalem, kteří stáli vojensky v čele arabského povstání. V prosinci 1916 se T.E. Lawrence stal politickým důstojníkem, který měl provést britskou strategii v rámci povstání. Prvním cílem bylo získání přístavu Aquaby u Rudého moře. Právě při dobývání Aquaby v létě roku 1917 se Lawrence seznámil s novým hlavním strůjcem vojenské taktiky na Blízkém východě, s generálem Allenbym. Během roku 1917 a 1918 se tak Lawrence stal určitou spojkou mezi arabským povstáním a aktivitami generála Allenbyho a získal mnoho bojových, zpravodajských i osobních zkušeností, které následně popsal ve své knize „*Sedm pilířů moudrosti*“.⁸⁸ Sám Lawrence opustil Blízký východ v roce 1919, když bylo Feisalovi ze strany britské generality oznámeno, že bude spravovat Sýrii, ale s pomocí Francie, jak měla Británie s Francií dohodnuto. Feisal odmítnul francouzskou asistenci a po celý rok se snažil v rámci Versailleské konference zvrátit toto rozhodnutí. Jedním z mužů, kteří ho při jeho aktivitách ve Versailles doprovázeli byl již penzionovaný důstojník T.E. Lawrence.

⁸⁷ Odkazy na zprávy v *Arab Bulletin*, který představuje sérii zpráv, které byly připraveny úředníky Arabské kanceláře v Káhiře v letech 1915-1919 jako podklady pro politiku na Blízkém východě. Srv. Kedouarie, E.: *England and the Middle East, The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1924*, London, 1987, str. 92-93.

⁸⁸ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 28.

Za svou slávu vděčil plukovník Lawrence zejména jednomu americkému novináři, který se účastnil dobývání Jeruzaléma a Arábie. Tento novinář následně přednesl v Londýně několik přednášek, doprovázených romantickými fotografiemi mladého důstojníka mezi beduíny. Brzy se romantické pojetí arabských šejků dostala i na prkna londýnských divadel a legenda o Lawrenci z Arábie byla hlavním tahákem v poválečných letech 1919-1920.⁸⁹ Zatímco se ale lidé povrchně seznamovali s arabskou kulturou prostřednictvím populárního umění, na politické scéně se připravoval konec podpory hrdým arabským šejkům.

2. 3. Armáda a boje v Palestině

V roce 1917 se výrazně změnila válka na Blízkém východě. Osmanská armáda začala ustupovat, Rusko zanechalo po svém stáhnutí z první světové války vakuum, Francie měla spoustu starostí na západní frontě a do války vstoupily Spojené státy s novou ideologií řešení konfliktů na bázi národního uvědomění a přání lidu nad přáním mocností. V této situaci využila Británie svých sil a zahájila útok na laciný cíl.⁹⁰

Nicméně rozhodnutí o takzvané Palestinské kampani, jak byla ofenzíva do Palestiny pojmenována, se odehrálo v atmosféře širších událostí války a pod vlivem civilně-vojenského sporu⁹¹ o dalším vedení války. V roce 1917 se do přímého sporu dostaly dvě velké osobnosti britské válečné strategie. Na jedné straně stál nový premiér Lloyd George, který zastával názor, že je nutné rozmělnit britské válečné úsilí aktivitami na periferii, jako je například Palestina, tak aby nebyla veškerá pozornost věnována jenom západní frontě. Lloyd George tím chtěl mimo jiné zabránit zdecimování celé armády na západní frontě. Na druhé straně stál sir William Robertson, náčelník imperiálního generálního štábu (CIGS – „*Chief of the Imperial General Staff*“) v letech 1916 – 1918, který chtěl věnovat veškeré úsilí britského expedičního sboru (BEF) na aktivity na západní frontě, neboť se domníval, že právě porážka Německa na západní frontě rozhodne o konečné výhře, či prohře ve válce.

⁸⁹ Adelson R.: *London and the Intervention of the Middle East. Money, Power, and War, 1902-1922*, London, 1995, str. 179.

⁹⁰ Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London 1987, str. 286.

⁹¹ Hughes, M.: *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919*, Portland, 1999, str. 31.

Tento spor mezi takzvanými „západáky“ a „východáky“ nakonec vyhrál premiér, když v rámci své pravomoci v listopadu 1917 vytvořil mezispojeneckou Nejvyšší válečnou radu (SWC – „*Supreme War Council*“), která de facto obcházela Robertsona a v únoru 1918 Robertsona přímo propustil.

Svým rozhodnutím roztříštit britské síly i na periférie typu Palestinské kampaně si Lloyd George bezesporu zajistil podstatně lepší vyjednávací pozice během Versaillské mírové konference.

2. 3. 1. Palestina

Palestina se stala jednou z hlavních oblastí britských operací na Blízkém východě. Od prosince 1916 probíhala na přání Lloyd George hlavní ofenzíva, jejímž výsledkem bylo na podzim roku 1917 prolomení osmanské obrany a okupace jižních částí Palestiny.

Palestinský lid se povstání od počátku neúčastnil. Teprve v červnu 1918 se do Husseinovy armády začali hlásit první rekruti, neboť jim Britové řekli, že jdou bojovat za osvobození své země od turecké nadvlády.⁹²

2. 3. 2. George Allenby a dobytí Jeruzaléma

Na rozpoutání arabského povstání byla časově navázána i aktivita britské armády. Hlavní síla byla vytvořena v Egyptě, odkud se Egyptské expediční síly (EEF - „*Egyptian Expeditionary Force*“) vydaly přes Sinaj směrem na sever. V čele expedičních jednotek stál od počátku sir Archibald Murray, kterému se v prvních měsících ofenzívy dařilo jen pramálo a na Sinaji utrpěl od Turků významné porážky. Teprve v létě roku 1917 byl do čela postaven nový velitel, který měl zajistit EEF triumfální dobytí Jeruzaléma. Tímto novým velitelem byl veterán koloniální armády a jeden z méně úspěšných velitelů na západní frontě George Allenby. Podle pamětí,

⁹² Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilema*, Syracuse, 1968, str. 9.

které Lloyd George o válce napsal, dostal tento nově nastupující velitel EEF osobně od premiéra jasnou instrukci, že „*Kabinet očekává Jeruzalém před Vánocemi*“.⁹³

Allenby tak odjížděl v červenci do Egypta s příslibem samotného premiéra, že si může požádat o jakoukoliv podporu s cílem dobýt Jeruzalém. Bohužel pokyn, že má dobýt Jeruzalém byl jediným pokynem, který Allenby víceméně obdržel. Všechny další podrobnosti kampaně a rozkazy k celkové strategii na Blízkém východě byly pod vlivem sporu premiéra s náčelníkem imperiálního generálního štábu.

Krátce po příjezdu do Egypta začal Allenby s přípravou třetí bitvy o Gazu, palestinská kampaň se začala úspěšně vyvíjet a Allenbymu se podařil 12. prosince před Vánocemi roku 1917 triumfální vjezd do Jeruzaléma. Dobytím Jeruzaléma se ale situace na Blízkém východě nevyřešila a Allenby potřeboval další pokyny. Týkaly se zejména případného pokračování ofenzívy na Damašek a Bejrút, neboť tímto směrem se ubíralo arabské povstání. Allenby zároveň vyžadoval posílení svých vlastních jednotek, neboť byl informován, i když jak se později ukázalo nepřesně, o tureckých jednotkách, které byly vyslány do Palestiny. Koncem roku 1917 ale neměli Turci již o Palestinu sebemenší zájem.⁹⁴

Ve svých pamětech Lloyd George obvinil Allenbyho, že v prvních měsících roku 1918 nebyl dostatečně aktivní, aby zajistil další ofenzívu a nezabránil tak Turkům držet Aleppo a Damašek ještě několik dalších měsíců. Z Hughesovy analýzy nicméně vyplývá, že i kdyby EEF byly v lednu 1918 výrazně posíleny a zahájily další kampaň, na výsledku by to mnoho nezměnilo – „*Turecko by bylo stále ve válce a vojáci by chyběli na západní frontě, kde byla nakonec válka v roce 1918 vyhrána*“.⁹⁵

⁹³ Taylor, A.J.P.: *Lloyd Georges War Memoires*, London, 1971.

⁹⁴ Hughes, M.: *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919*, Portland, 1999, str. 40.

⁹⁵ Hughes, M.: *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919*, Portland, 1999, str. 69.

A tak vstoupil Allenby vítězně do Damašku až v prosinci 1918. Dokonce až po princí Feisalovi, vojenském vůdci arabského povstání, kterého z pocty k arabským jednotkám nechal Allenby vstoupit do Damašku jako prvního.

2. 4. Vojenský režim v Palestině v roce 1918

Po dobytí Jeruzaléma a následně celého území Palestiny byl v prosinci 1917 na základě prohlášení generála Allenbyho v Palestině vytvořen dočasný vojenský režim, v jehož čele stál hlavní politický důstojník („CPO - *Chief Political Officer*“) brigádní generál Gilbert Clayton, původní šéf Arabské kanceláře v Káhiře. Tento režim spočíval ve faktické okupaci Palestiny Egyptskými expedičními silami, v jejichž čele stál generál Allenby. Jeho vlastním cílem byla pouze dočasná správa během války, předání Palestiny v dobrém stavu a pokračování v ofenzívě směrem na Damašek.

Tento dočasný systém nakonec vydržel v Palestině až do června 1920 a v historiografii je nazýván obdobím režimu OETA.⁹⁶ Oficiálně byla OETA, neboli správa okupovaného nepřátelského území („*Occupied Enemy Territory Administration*“), vytvořena v dubnu 1918. Nejvyšším představitelem byl hlavní politický důstojník Clayton, který teoreticky spadl pod Egyptské expediční síly a tudíž do sféry vlivu britského ministerstva války, fakticky ale spadl výrazně do sféry vlivu britského ministerstva zahraničí. Druhou rovinou byla role hlavního správce („*Chief Administrator*“) jímž byl jmenován generálmajor sir Artur W. Money. Období režimu OETA bylo známo svým zápolením s místním lidem, nedostatkem jasného velení a marnou snahou o zajištění pokud možno statu quo.⁹⁷

Postoje a názory hlavních představitelů OETA byly vcelku výrazně proarabsky orientované. Celá administrativa, která spadala pod hlavního správce generála Moneyho, byla slovy Wassersteina: „*kolekce nekvalifikovaných amatérů, kteří byli náhodou spolu svedeni válkou a kterým bylo řečeno, že mají spravovat*

⁹⁶ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str.18.

⁹⁷ Sherman, A.J.: *Mandate Days, British Lives in Palestine 1918-1948*, London, 1997, str. 42.

zemí“.⁹⁸ Další charakteristikou britské přítomnosti v Palestině byl nedostatek informací o politické situaci a politických diskusích v Londýně. Většina vojáků považovala sionismus a diskuse o něm za zbytečné a mnozí se netajili svými protisionistickými názory. Generál Clayton, nejvýše postavený muž v zemi, byl výrazně ovlivněn Vysokým komisařem pro Egypt sirem Reginaldem Wingatem a osobně zaujatý pro anglo-arabskou alianci. Sám napsal několik dopisů Sykesovi do Londýna, ve kterých vyjadřoval své pochybnosti nad prosionistickou politikou Británie. Druhý muž v zemi, správce generál Money projevoval ještě méně pochopení pro prosionistickou politiku Londýna a svou antipatii dával najevo otevřeně. Není divu, že oba pánové nenesli lehce návštěvu Sionistické komise v březnu 1918. Jediným spojencem sionistů v EEF tak zůstal plukovník Richard Meinertzhagen, který jediný zastával relativně vysokou pozici ve sboru.

2. 5. Sionisté a Velká Británie

V roce 1914 se hlavní stan sionistického hnutí nacházel v Berlíně, kde sídlila Ústřední kancelář. Přesto nadále sionismus nejsilněji rezonoval zejména v Rusku a v Rakousko-Uherském císařství. V čele Výkonného výboru seděli na počátku války dva Němci, tři Rusové a jeden zástupce z Rakouska-Uherska. Se zahájením války se sionisté rozhodli dodržovat neutralitu a řešili pouze otázku možné změny sídla. V souvislosti s vývojem během první světové války se také vyvíjel postoj sionismu k jednotlivým mocnostem. Jestliže v počátcích se sionisté snažili udržovat dobré vztahy s Berlínem, neboť počítali s tím, že Berlín bude mít stěžejní úlohu v řešení osmanské otázky, časem bylo jasné, že do rozhodování nad budoucností Palestiny budou zasahovat jiní.

Británie už v roce 1914 hostila významné finanční instituce spjaté se sionismem, a to Židovský koloniální trust, Anglo-palestinskou společnost a Židovský národní fond.⁹⁹

⁹⁸ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str.19.

⁹⁹ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 97.

Anglo-židovská komunita byla v Británii poměrně silná, nicméně velmi nejednotná. Británie byla vzorem židovské asimilace, a tak, ačkoliv měli mnozí židovské předky, považovali se plně za Brity a ideály sionismu jim byli cizí. Významným mluvčím za židovskou komunitu byl takzvaný Společný zahraniční výbor (CFC – „*Conjoint Foreign Commitee*“).¹⁰⁰ V roce 1914 měl tento Výbor čtrnáct členů, z nichž ani jeden nebyl sionista, naopak mnozí byli silně antisioništi. Mezi hlavní zastánce antisionistických postojů patřil například britský novinář Lucien Wolf, který viděl řešení pro Židy v asimilaci nebo Claude Montefiore, který viděl v sionismu kapitulaci před antisemitismem. Dalším významným oponentem sionismu mezi britskými Židy byl přítel premiéra Asquinthe – Erwin Samuel Montagu.

Jestliže ještě v dubnu 1915 vydal Společný zahraniční výbor memorandum, ve kterém odsuzoval sionismus a zvláštní práva pro Židy v Palestině považoval za roznětku antisemitismu, v druhé polovině roku 1916 se situace začala měnit. Zásahu na tom mělo postupně několik faktů. V první řadě šlo o aktivity prosionisticky orientovaného vysokého britského politika židovského původu Herberta Samuela, který byl poučen, že nelze organizovat žádné akce bez podpory významných členů britské židovské společnosti a který zahájil prvotní výměnu názorů mezi oběma názorovými platformami. Druhým významným faktem bylo rozhodnutí Británie vstoupit do války s Osmanskou říší a tím otevření otázky budoucnosti některých částí Osmanské říše a role Velké Británie v poválečném uspořádání. Třetím významným faktem byla změna vlády na konci roku 1916. Od ledna 1917 obě strany, jak zastánci sionismu, tak i antisionisté, bojovaly o přízeň nové vlády. Sionisté měli velmi silné postavení u Lloyda George i u Balfoura, zatímco protisionisté odchodem lorda Asquinthe ztratili. Stanovisko nové vlády také silně poznamenala situace v Rusku a postoje USA v této věci. Mnoho britských Židů stálo před rozhodnutím, zda opustit protisionistické myšlení za lepší vztahy vůči vládě. Samuelova taktika a změna situace ve vládě a ve válce nakonec zajistila i změnu ve vedení CFC, když byl na post prezidenta zvolen bratra Herberta Samuela, sir Stuarta Samuela, a post

¹⁰⁰ „*Conjoint Foreign Committee*“ (CFC) – zajišťoval spolupráci dvou nejdůležitějších orgánů britského židovstva: Board of Deputies of British Jews (sbor volených zástupců z židovských synagog a institucí z roku 1760) a Anglo-Jewish Association (členská organizace z roku 1871) srv. Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 172.

viceprezidenta byl obsazen známou postavou lorda Rothschilda. Ačkoliv mnozí protisionisticky orientovaní představitelé britských Židů pokračovali nadále ve své politice, zastánci sionismu získali dostatečný vliv a sílu, aby mohli začít ovlivňovat některé aspekty britské politiky. Nesporným výsledkem této změny v britské společnosti bylo vydání Balfourovy deklarace v listopadu 1917.

2. 5. 1. Osobnost Chaima Weizmanna

Chaim Weizmann patří k jedněm z nejvlivnějších osob sionistického hnutí. V roce 1914 žil tento čtyřicátník, který se narodil v Rusku, již deset let v Anglii. Po odchodu z Ruska, které opustil v roce 1893, procestoval zejména Německo a Švýcarsko, kde se věnoval studiu chemie. Následně odešel do Británie, kde byl velmi rychle naturalizován a kde zahájil své působení na univerzitě v Manchesteru. Právě díky své profesi chemika začal být v počátcích války zajímavý pro britskou správu, pro kterou až do roku 1916 jako vědec v oboru chemie pracoval. Hlavním zadavatelem jeho práce se stalo ministerstvo pro zásobování, které vedl shodou okolností v tehdejší době budoucí premiér Lloyd George. A tak měl Weizmann díky svému pracovnímu nasazení příležitost seznámit se již v prvních letech války s budoucím premiérem.

V sionistickém hnutí zastával od kongresu v roce 1913 roli předsedy Stálého výboru a jako jeden ze dvou Angličanů se dostal dokonce do Rady Světové sionistické organizace. Tato pozice sice neznamenal užší kruh vedení, který se realizoval ve Výkonném výboru, nicméně na „Angličana“ stál poměrně vysoko.

Důležitým mezníkem pro kariéru v sionistickém hnutí se stala Weizmannova schůzka s Herbertem Samuelem, během které měl Weizmann možnost poznat velmi otevřeného zastávce jeho vlastních myšlenek. Pro Herberta Samuela na druhé straně bylo zajímavé navázat kontakt s člověkem, který nepatřil do asimilované židovské společnosti Británie, ale zároveň Británii věrně slouží.¹⁰¹

¹⁰¹ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 128.

Významnou postavou v britském životě Chaima Weizmanna se stal vydavatel důležitých britských novin v Manchesteru¹⁰² a vysoce postavený muž ve veřejném životě, G. P. Scott.¹⁰³ Tento muž měl díky svému postavení velmi široké kontakty, mimo jiné patřil k blízkým osobním i politickým přátelům Lloyda George. Ačkoliv sám nebyl Žid, pro otázku sionismu se díky diskusím s Weizmannem osobně nadchl a nabídl zorganizovat několik setkání, která měla mít na budoucnost sionismu velký vliv. Jestliže na jedné straně byl Scott velkým odpůrcem imperialismu a vysoce kritický ke Greyově zahraniční politice, na druhé straně byl realistou a zastával názor, že pokud už Velká Británie do války vstoupila, měla by vyhrát a při dělení Turecka by neměla získat horší postavení než Francie. Zejména geopolitické zájmy v Suezském průplavu by měly být zohledněny. Tyto myšlenky publikoval ve svých novinách v roce 1915 spolu s prvním článkem, ve kterém odkazoval na možnost získání Palestiny pod správu Británie až dojde k dělení Turecka.¹⁰⁴ Byl to právě Scott, který svedl dohromady Weizmanna s Herbertem Samuelem a Lloydem Georgem.

Poprvé se Weizmann měl možnost setkat osobně s Lloydem Georgem v červnu 1916, když Lloyd George potřeboval aceton pro své ministerstvo pro zásobování a jeho přítel Scott mu doporučil manchesterského chemika Weizmanna. Ten si u Lloyda George získal přízeň, která mu v následujících letech otvírala mnohé dveře britských ministerstev.

Významnou postavou Weizmannova londýnského působení, kam se v roce 1915 z Manchesteru odstěhoval, byl také polský Žid a spisovatel Nahum Sokolow, který se v roce 1905 stal generálním tajemníkem Sionistické organizace, následně členem exekutivy a jednou z nejprominentnějších osobností hnutí. Když tento muž

¹⁰² *Manchester Guardian* – deník levého liberálního křídla, který se zabýval sociálními reformami, podporoval volební právo žen a pacifistickou zahraniční politiku a tvrdě oponoval imperialismu či ruské autokracii. Srv. Wilson, T.: *The Political Diaries of C.P. Scott 1911-1928*, London, 1970, str. 22. Tento deník měl výjimečné postavení, neboť jako jediný deník nevydáváný v Londýně měl i na společnost v Londýně velký vliv. Srv. McEwan, J.M.: *The National Press during the First World War: Ownership and Circulation*. In. *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, ročník 1982, str. 461.

¹⁰³ Postavení Scotta mezi Weizmannem a Lloydem Georgem lze sledovat na stránkách Scottova deníku. V podstatě nebylo jediné setkání mezi Weizmannem a Georgem, jehož by se Scott neúčastnil. Jeho role prostředníka, který se cítí být součástí té „hry“ na vytvoření židovské domoviny v Palestině je při studiu jeho deníku charakteristická. Srv. Wilson, T.: *The Political Diaries of C.P. Scott 1911-1928*, London, 1970.

¹⁰⁴ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 131-134.

odešel v roce 1914 do Británie, stal se ve svých 54 letech v podstatě Weizmannovým nadřízeným v otázkách sionismu. Nikdy by se však nedostal ke špičkám vlády bez Weizmanna, který mu vždy dláždil cestu.¹⁰⁵

2. 5. 2. Osobnost Herberta Samuela

Mezi hlavní příznivce sionismu mezi osobnosti vysoké britské politiky válečného období patřil Herbert Samuel, který se stal jednou z nejvýraznějších opor britského sionistického hnutí. Herbert Samuel¹⁰⁶ se narodil jako středostavovský aškenázký Žid, v rodině, která byla napojena na viktoriánskou židovskou elitu. Jako absolvent Oxfordu se sebevědomý mladý muž vydal na dráhu politika. Svou politickou dráhu nastartoval za pomoci svého strýčka, londýnského bankéře Samuela Montagu a tato dráha se mu pomalu, ale velmi slibně rozjížděla. Až do války se víceméně nezabýval zahraničněpolitickými tématy a upřednostňoval otázky sociální a morální, které ho v Liberální straně posunovaly spíše doleva. V roce 1910 mu byla nabídnuta poprvé vysoká pozice, generálního ředitele pošt, čímž se dostal blíž vnitřnímu kruhu vládnoucí elity. Ještě před válkou se výrazně zabýval také otázkou Irska a sociální reformou. S příchodem nové vlády mu nakonec byla nabídnuta pozice ministra vnitra v Asquithově vládě. Vládní post však ještě na konci roku 1916 opustil, když se nebyl schopný smířit se „sebe-střednou zbrklostí Churchilla a keltskou extravagancí Lloyd George“.¹⁰⁷

Postoj Herberta Samuela k sionismu byl pro mnohé na počátku války velkým překvapením. Samuel pocházel z patricijské anglo-židovské rodiny bankéřů, která byla vůči myšlence sionismu vždy spíše nepřátelská. Nicméně realita Samuelova chování na počátku války jasně ukázala, jaký má tento jinak relativně chladný muž pozitivní a vřelý vztah k sionismu. Velmi bystrý Samuel totiž hned v prvních dnech války, kdy do ní po boku ústředních mocností vstoupila Osmanská říše, pochopil, že možnost naplnit cíle sionismu je blíže, než by se očekávalo. Na podzim 1914 tak Samuel o možnostech sionismu a o situaci v Palestině několikrát hovořil se svými kolegy (E. Grey, C.P. Scott, L. George), aby si zjistil jejich názory. Potom, co se

¹⁰⁵ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 169.

¹⁰⁶ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992.

¹⁰⁷ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992, str. 196.

takto projevil jako příznivec sionismu, navštívil ho dne 10. prosince i Chaim Weizmann, aby zjistil, že tento muž je potenciálně jedním z nejdůležitějších propagátorů sionismu v britské politice. Výsledkem všech těchto podzimních aktivit bylo vytvoření vládního memoranda k budoucnosti Palestiny, které bylo předloženo vládě v únoru 1915 a následně v revidované formě v březnu 1915. Jestliže v první verzi memoranda Samuel ještě odkazuje na židovský stát, v druhé verzi, která byla vytvořena po neformálních konzultacích s kolegy ve vládě, již podstatně opatrněji odkazuje spíše na britský protektorát. Ani jedna varianta se pravděpodobně nelíbila předsedovi vlády Asquithovi, který byl spíše napojen na názory asimilovaného syna židovských bankéřů a bratrance Herberta Samuela - Edwina Montanu.¹⁰⁸ Kromě odkazu na sionismus a roli židovského lidu se v memorandu zmiňovala s ohledem na válečnou situaci a imperiální zájmy Británie i otázka britských strategických zájmů v Egyptě a na Blízkém východě. Ačkoliv nemělo toto memorandum žádný přímý účinek, bývá považováno za zrnko, ze kterého se po třech letech vyklubala Balfourova deklarace.¹⁰⁹

Od května do prosince 1915 byl Samuel mimo vládní koalici, ale přesto nadále monitoroval dění na Blízkém východě, zejména pak tajná vyjednávání Sykese s Picotem. V prosinci byla Samuelovi nabídnuta pozice ministra vnitra. V této pozici, kterou vykonával téměř celý rok 1916, sice neměl mnoho vlivu na zahraniční politiku a vývoj války, ale jako člen kabinetu alespoň věděl co se děje. Zajímavým tématem během jeho úřadování se v souvislosti s válkou stala otázka branné povinnosti pro mnohé židovské přistěhovalce z Ruska. Sám jako Žid a zastánce sionismu nebyl v lehké pozici a zvolil relativně tvrdý postup. Každý přistěhovalec bude sloužit buď v britské armádě, nebo bude deportován zpět do Ruska, odkud ve většině případů odešel právě kvůli brané povinnosti. Za tento postoj si vysloužil vlnu kritiky, nakonec přistoupil dočasně pouze na dobrovolné konskripce. Problém, jak se zachovat dál za Samuela vyřešila změna politické situace, kdy s nástupem Lloyda George Samuel odmítl pokračovat ve svém úřadě a zůstal loajální Asquithovi.

Osvobození od vládních povinností odstříhlo Samuela od informací a od vlivu na vládní politiku, na druhou stranu se mu podařilo získat více času, aby se

¹⁰⁸ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 21.

¹⁰⁹ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A political Life.*, Oxford, 1992, str. 211.

mohl věnovat otázkám sionismu. Hlavním cílem bylo nyní zajistit podporu hlavního tvůrce politiky na Blízkém východě Marka Sykese a splnit tři podmínky pro pozitivní rozhodnutí britské vlády ve věci sionismu. Podmínka francouzského souhlasu byla zajištěna aktivitou Nahuna Sokolowa v Paříži, který dosáhl oficiálního dopisu francouzského ministra zahraničních věcí o podpoře sionismu. Podmínka pozitivního vývoje válečných operací byla téměř na dosah s Allenbyho EEF před branami Jeruzaléma a zbývala nutná jednotná podpora britského židovstva. A právě zde se Samuel přičinil, aby došlo ke shodě. Hlavním oponentem byl již výše zmíněný bratranec Montagu, který v srpnu 1917 předložil vládě jako ministr pro Indii své vlastní vládní memorandum s názvem „Antisemitismus a současná vláda“, jako obhajobu protisionistických názorů.¹¹⁰ Situace v mezinárodní sféře, zejména díky vlivu Židů v USA a v novém Rusku, však myšlenky sira Montagu zastínila.

Po vyhlášení Balfourovy deklarace v listopadu 1917 pronesl Samuel v rámci oslav v londýnské Opeře naprosto pozoruhodný projev, který byl otištěn ve známých židovských novinách „*Jewish Chronicle*“ ze 7.12. a v mnohých zanechal nadšený pohled na nový domov v Jeruzalémě.

2. 5. 3. Role Marka Sykese

Postoj Marka Sykese k sionismu prošel zajímavým vývojem. Mark Sykes, již jako cestovatel po Blízkém východě, patřil k oněm romantickým obdivovatelům východní kultury. Ačkoliv sám podporoval až do války doktrínu integrity Osmanské říše, s příchodem války a s probouzením se národních identit se stal vášnivým obhájcem arménského i arabského nacionalismu. Zprvu se i k sionismu stavěl spíše skepticky, neboť považoval Židy za nečestné a jejich vliv na Osmanskou říši ztotožňoval s nenáviděným vlivem evropských obchodníků a finančníků. Časem se nechal přesvědčit, že sionismus nepropaguje kosmopolitní přístup, ale jeho snahou je vytvořit čestnou a agrární společnost.¹¹¹

¹¹⁰ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992, str. 225.

¹¹¹ Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London 1987, str. 85.

Hlavní zásluhu na změně Sykesova přesvědčení měli zejména lidé z okolí Herberta Samuela. Sionisté samozřejmě velmi brzy zjistili, kdo v Británii patří k hlavním strůjcům politiky na Blízkém východě a z tohoto důvodu se snažili Sykese formou pozvání, rozhovorů a diskusí přesvědčit o ideálu sionismu. Na druhé straně sám Sykes se snažil zjistit maximum o problematice, které se věnoval a otázka vlivu sionismu pro možné postavení Británie na Blízkém východě byla bezesporu důležitá. Významné setkání bylo také zorganizováno mezi Sykesem a zástupci sionismu Weizmannem a Sokolowem, kteří jenom potvrdili Sykesovo rozhodnutí podpořit sionisty, mimo jiné díky jejich výrazné probritské rétorice.¹¹²

Role Marka Sykese pro sionistické hnutí se potvrdila již velmi brzy, v době příprav Sykes-Picotovy dohody. Mark Sykes získal během změny vlády v prosinci 1916 pozici náměstka u Válečného kabinetu („Assistant –Secretary“), která mu dávala možnost podílet se výrazně na formování britské politiky na Blízkém východě. V únoru 1917 se přestěhoval na ministerstvo zahraničí, kde nadále ovlivňoval politiku na Blízkém východě inspirován svými zkušenostmi s Araby a sionisty a hnán vlastní myšlenkou aliance Židů, Arabů a Arménů pod vlajkou Velké Británie.¹¹³

Sykesův vliv na britskou politiku na Blízkém východě patří ke stěžejním mezi londýnskými byrokraty. Nicméně podle Steinovy analýzy Sykes nikdy nepočítal s vytvořením židovského státu, ale spíše počítal s židovsko-arabským porozuměním, které bylo stěžejní pro úspěch.¹¹⁴ Postoj Sykese je také velmi výstižně popsán ve Scottově deníku: „*Sionistická vyjednávání s Marekem Sykesem přicházejí do finálního stádia. I když je pan Sykes velmi nakloněn sionistickému schématu, nemohu si pomoci s pocitem, že toto schéma považuje jako přívěšek většího schématu, kterým se zabývá, tedy arabského schématu*“.¹¹⁵ Vyřešení situace na Blízkém východě nakonec Sykes obětoval i vlastní život, když na přelomu roku 1918/1919 odjel do Sýrie, aby se snažil urovnat vznikající spory v trojúhelníku Francie – Arabové – Británie. Během této cesty navštívil i Palestinu, kde se poprvé setkal s rostoucím arabským nepřátelstvím a kde byl šokován zahořklostí všech místních představitelů.

¹¹² Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 235.

¹¹³ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 274.

¹¹⁴ Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, str. 283.

¹¹⁵ Wilson, T.: *The Political Diaries of C.P. Scott 1911-1928*, London, 1970, str. 271.

Tato mise mu zničila zdraví natolik, že na cestě domů v únoru roku 1919 v Paříži zemřel.¹¹⁶

2. 5. 4. Balfourova deklarace

Diskuse o postojích vlády k sionistickému hnutí probíhaly neformálně již od prvních memorand o budoucnosti Palestiny v roce 1915. Podrobněji se ale dostala tato otázka na jednání Válečného kabinetu až po létě roku 1917. Základem pro jednání byla korespondence mezi ministrem zahraničí Balfourem a lordem Rothschildem, který zastupoval britské Židy a který navrhl první znění možné proklamace britské vlády o podpoře sionismu.¹¹⁷ Ve dvou bodech navrhl podporu britské vlády národní domovině židovského lidu a podporu dosažení tohoto cíle na základě diskusí se Sionistickou organizací. Ještě v srpnu byly vytvořeny další dvě verze. Balfourova, která kopírovala Rothschildův návrh a protinávrh lorda Milnera, který Rothschildův návrh zmírňoval. Dne 3. září došlo k první diskuzi ve Válečném kabinetu. Diskuse probíhala zejména okolo slovního spojení „*národní domovina pro židovský lid*“,¹¹⁸ které oponoval zejména ministr pro Indii Montagu, sám protisionisticky zaměřený britský Žid. Druhá část diskuse se týkala nutnosti diskutovat něco takového se spojenci, zejména pak s Američany. Na podporu deklarace vystupovalo zejména ministerstvo zahraničí, které poukázalo na silný vliv sionistických organizací ve Spojených státech a na podporu velké části britského židovstva.¹¹⁹

Téměř přesně za měsíc se Válečný kabinet opět vrátil k diskusi o postoji vůči sionismu. Tentokrát byla diskuse ještě ostřejší. Balfour zahájil jednání informací o snahách sionistického hnutí zajistit si podporu v Německu a pokračoval obhajobou „*národní domoviny pro Židy*“ v Palestině, která je jejich původním domovem. Následně přečetl deklaraci francouzské vlády, která byla předána sionistům, mimo jiné díky dobré práci Nahuna Sokolowa při zajištění podpory francouzského ministra

¹¹⁶ Adelson R.: *London and the Intervention of the Middle East. Money, Power, and War, 1902-1922*, London, 1995, str.172.

¹¹⁷ Všechny pět verzí deklarace je srovnáno v příloze Steinovy monografie. Srv. Stein, L.: *The Balfour Declaration*, London, 1961, Appendix.

¹¹⁸ Vývoj britských slibů vůči „židovské národní domovině“ na mapě viz Příloha 2.

¹¹⁹ War Cabinet 227, CAB 23/4. Srv. Fraser, T.G.: *The Middle East, 1914-1979. Documents of Modern History.*, London, 1980, str. 13-14.

zahraničních věcí, a ujistil přítomné o pozitivních postojích prezidenta Wilsona. Velmi silně se proti deklaraci opět ohradil ministr Montagu, který upozornil na velmi těsnou většinu prosionistů mezi britskými Židy a upozornil na fakt, že většina prosionisticky smýšlejících Židů nebyla narozena v Británii, ale pochází z Rumunska, Rakouska, či Ruska, jako například Dr. Weizmann. Lord Curzon silně oponoval židovské domovině v Palestině z pragmatičtějších důvodů. V hlavě mu ležela zejména otázka, jak má být zajištěno „zbavit se existující většiny muslimských obyvatel a místo nich přivést Židy?“. Repatriaci Židů do Palestiny považoval za „sentimentální idealismus“. Následně byla lordem Milnerem předložena čtvrtá verze, která obsahovala kompromis mírné podpory národní domoviny s paralelním zajištěním práv nežidovských obyvatel Palestiny a práv Židů zůstat ve svých státech, jichž jsou občané. Závěrem bylo dohodnuto tento nový návrh zaslat důvěrně prezidentu Wilsonovi, představitelům sionistického hnutí a představitelům protisionisticky orientovaného britského židovstva.¹²⁰

Na konci října se Válečný kabinet sešel k tomuto tématu naposledy. Balfour opět zdůraznil diplomatické argumenty, zejména v kontextu ruského a amerického židovstva. Zmínil také možnost britského, amerického nebo jiného protektorátu. Lord Curzon souhlasil s diplomatickými argumenty a s nutností projevit sympatie k sionistickému hnutí, nicméně nadále zůstal velmi skeptický k praktické realizaci. Závěrem byl dán Balfourovi mandát, aby předložil sionistům deklaraci, která téměř doslova kopírovala Milnerův návrh. Zkrácena byla pouze poslední věta, která odkazuje na politický status Židů v ostatních zemích.¹²¹ Text deklarace byl včleněn do dopisu ministra zahraničních věcí Balfoura, datovaného dne 2. listopadu 1917, lordu Rothschildovi, představiteli Sionistické federace v Británii.¹²²

V Británii bylo vyhlášení Balfourovy deklarace přijato s nadšením v sionistických kruzích a dostalo se na přední stránky většiny hlavních deníků. Se samotnou publikací se čekalo až do 9. listopadu tak, aby mohla vyjít jako první i v týdeníku „*Jewish Chronicle*“, který prezentoval prosionistické názory. Během

¹²⁰ War Cabinet 245, CAB, 23/4. Srv. Fraser, T.G.: *The Middle East, 1914-1979. Documents of Modern History.*, London, 1980, str. 15-17.

¹²¹ War Cabinet 261, CAB, 23/4. Srv. Fraser, T.G.: *The Middle East, 1914-1979. Documents of Modern History.*, London, 1980, str. 17-18.

¹²² Text dopisu viz příloha 3.

měsíce se konala velká akce britských Židů v londýnské Opeře jako poděkování britské vládě za deklaraci.¹²³

Publikace Balfourovy deklarace¹²⁴ vyvolala samozřejmě znepokojení mezi Araby. Aby Británie zmírnila negativní důsledky vydání deklarace v Arábii, vyslala z Káhiry za šerifem Husseinem Davida George Hogartha, aby vše vysvětlil. Hogarth šel však ve svém vysvětlování velmi daleko, když slíbil, že židovské osídlení v Palestině bude povoleno pouze pokud bude konzistentní s politickými a ekonomickými svobodami arabské populace.¹²⁵ Hussein akceptoval vysvětlení a dokonce pozval Židy, že se mohou přestěhovat, ale jen pokud budou respektovat arabskou kontrolu území.

¹²³ *The Times*, 3. prosince 1917

¹²⁴ Text i s komentářem srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 26.

¹²⁵ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse, 1968, str. 8.

Třetí kapitola

Ve víru diplomacie – 1918-1922

V roce 1918 se válka začala chýlit ke konci. Ačkoliv separátní mír z Brestu Litevského, který podepsalo Rusko v březnu 1918 ostatním spojeneckým armádám zrovna nepomohl, situace na Blízkém východě se začala vyvíjet ve prospěch Dohody. Již v květnu 1918 se začala osmanská armáda hroutit a na západě se začalo uvažovat o podmínkách mírových jednání. Dne 30. října bylo v Mudrosu podepsáno příměří mezi Osmanskou říší a Velkou Británií, které vydávalo Osmanskou říši všanc Británii¹²⁶ mimo jiné rozhodnutím, že Úžiny budou pod britskou kontrolou.

Situace na Blízkém východě a díky tomu i v Palestině měla ještě jeden rozhodující činitel, a tím byla ropa. Ropa měla vliv na politická rozhodnutí v této oblasti již před první světovou válkou a nyní měla sehrát opět svou roli. Podle některých zdrojů byl Lloyd George dokonce připraven odevzdat mandát nad Palestinou do rukou Spojených států výměnou za zisk území Mezopotámie s jejími ropnými poli.¹²⁷

Evropské mocnosti měly sice nyní volné ruce k porcování osmanského obra. Přesto i nadále bylo pro evropské mocnosti důležitější vyřešit otázku Německa a obavy z bolševismu. Situace na Blízkém východě patřila spíše k menším prioritám. Diskuse nad poválečným uspořádáním Blízkého východu vyvolala několikaleté napětí mezi Francií a Británií, které bylo vyřešeno až v červenci roku 1923 finálním podpisem smlouvy v Lausanne.

3. 1. Situace ve Velké Británii

Již v průběhu roku 1918 začaly v Británii probíhat diskuse o poválečném uspořádání Blízkého východu, včetně vyřešení otázky Palestiny. Britská politika již dříve odmítla mezinárodní status Palestiny (v rámci Sykes - Picotovy dohody), ovšem tehdy zejména z obavy z Francie, což potvrdila i v návazném dopisování mezi

¹²⁶ Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London 1987, str. 297.

¹²⁷ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 45.

Sykesem a Picotem v zimě roku 1917.¹²⁸ S příchodem Spojených států do války se také rozběhla diskuse nad možným postavením Spojených států na Blízkém východě a jeho případného využití pro mandát nad Palestinou. Tato myšlenka, zčásti zvažována i Sykesem, však našla v řadách britské byrokracie velkého oponenta – sira Leo Ameryho, který hledal argumenty proti americké přítomnosti v Palestině. Jeho neochota přizvat Američany, aby se podíleli na koloniální tradici, pramenila zejména z obavy, že tím bude zničena říše, kterou on sám léta budoval. V argumentacích odkazoval zejména na neznalost a nezkušenost Američanů s nadvládou a problémy, které se v koloniálních zemích vyskytují. Dalším argumentem měla být geopolitická situace na Blízkém východě, která nedovolovala odtržení Palestiny od napojení na ostatní území arabského světa. Z pohledu obranné politiky by vláda, která bude mít pod kontrolou Egypt, měla mít pod kontrolou i Palestinu. S ohledem na postavení Francie pak upozorňoval na nutnost propojit Palestinu spíše s oblastmi Transjordánska, Egypta a Mezopotámie než se Sýrií, o které se předpokládalo, že spadne do rukou Francie. Pro své názory získal Amery svého nadřízeného, lorda Curzona, který následně myšlenku britské Palestiny z tohoto důvodu podporoval. Nicméně lord Curzon neprojevoval zájem o Palestinu z náboženských důvodů, ale pouze z důvodů strategických. Proto když předložil v říjnu 1917 memorandum o budoucnosti Palestiny, otázka židovského přistěhovalectví byla předložena pouze ke zvážení. Ani během diskusí v roce 1917, ani později nebyl šedesátiletý Curzon, jehož snem bylo vytvoření britského impéria na Blízkém východě,¹²⁹ přesvědčen o výhodnosti vytváření „židovské domoviny v Palestině“ a vůči sionismu měl mnoho výhrad.¹³⁰ Obavy z posílení vlivu sionismu se mu potvrdily v listopadu 1917, když Balfour podepsal otevřený dopis o podpoře sionismu, který Curzon odmítal.

3. 2. Situace v Palestině

Situace v Palestině byla v době pořádání Versaillské konference nadále fakticky v rukách britského okupačního vojenského režimu. Ten měl být nastolen

¹²⁸ Fischer, J.: *Curzon and British Imperialism in the Middle East 1916-1919*, Portland, 1999, str. 204.

¹²⁹ James, L.: *The Rise and Fall of the British Empire*, London, 1994, str. 396.

¹³⁰ Fischer, J.: *Curzon and British Imperialism in the Middle East 1916-1919*, Portland, 1999, str. 212-14.

pouze provizorně, než budou dokončeny operace na Blízkém východě a než se mocnosti dohodnou na finálním řešení budoucnosti Osmanské říše po podepsání příměří v Mudrosu, nicméně nikdo neočekával, že budoucnost Blízkého východu bude jedním z tak problematických bodů, a že se její řešení bude vléct až do roku 1923.

Britská okupace vycházela zejména z geopolitické reality (postavení Blízkého východu v politice vůči Indii a Perském zálivu). Zároveň je ale také někdy přirovnávána britská přítomnost na Blízkém východě k pokračování imperiálních tradic, které vycházely z britského pocitu nadřazenosti, tedy, že Britové nejlépe vědí co je vhodné a výhodné pro některé části světa.¹³¹ Tento imperiální způsob vlády (mírumilovné koloniální království nad poslušnými domorodci) se ale v Palestině nedal aplikovat. Většina koloniálních úředníků totiž nadále podporovala postavení arabského obyvatelstva, které chápala jakožto hodné domorodce, kterým budou vládnout. Postavení sionistů, kteří pocházeli často ze západní Evropy nebo měli evropské vzdělání se tomuto stereotypu značně vymykal.¹³²

3. 2. 1. Dohoda Weizmann - Feisal

V průběhu jednání ve Versailles se Chaim Weizmann pochopil nutnost hledat podporu pro britský mandát v Palestině také přímo na místě. Ve Válečném kabinetu, v jeho Výboru pro Blízký východ („*Middle East Committee*“), bylo rozhodnuto vyslat do Palestiny Sionistickou komisi („*Zionist Commission for Palestine*“), která by zajistila provádění Balfourovy deklarace v praxi. Sionistická komise byla vytvořena jako neformální skupina, založená za podpory Chaima Weizmanna, která se skládala ze zástupců různých státních příslušností (Angličané, Francouzi, Italové, později také Američané a Rusové) a která měla fungovat jako poradní těleso pro britskou správu v Palestině. V roce 1921 se tato komise přetransformovala do palestinské sionistické exekutivy („*Palestine Zionist Executive*“), která působila jako hlavní správní těleso pro Židy v Palestině. Není překvapením, že zástupci tohoto orgánu se později stali jádrem budoucí izraelské vlády.

¹³¹ Sherman, A.J.: *Mandate Days, British Lives in Palestine 1918-1948*, London, 1997, str. 15.

¹³² Krupp, M.: *Sionismus a stát Izrael*, Praha, 1998, str. 71.

Komise měla na území Palestiny dva cíle. Vytvořit spojení mezi britskými autoritami a židovským obyvatelstvem a pomoci vytvořit přátelské svazky s Araby a jinými nežidovskými komunitami.¹³³ Situace v Palestině nebyla sionismu příliš nakloněna. Provizorní vláda OETA byla v kontaktu s místním Jišuvem, nicméně nadále stranila spíše arabské opozici, zatímco britské ministerstvo zahraničí bylo i nadále po podpisu Balfourovy deklarace ve spojení se Sionistickou organizací. Hlavním sporem byla otázka postavení arabského obyvatelstva. Sionisté viděli v představitelích arabského obyvatelstva pouze zkorumpované pány, kteří se snaží udržet moc nad svými podanými. Stále se naivně domnívali, že spolupráce se sionismem bude pro arabské obyvatelstvo spása, protože jen sionisté jsou schopni rozvinout dále tuto zemi. Britové na místě však tuto myšlenku nesdíleli, neboť viděli na vlastní oči hloubku arabského odporu a požadovali, aby sionisté zmírnili své plány v Palestině. Zejména ve vojenských kruzích panovala zdrženlivost nad úkolem podporovat sionismus v Palestině.

Představitelé Sionistické komise nejdříve zavítali do Káhiry, kde se setkali s Vysokým komisařem pro Egypt Wingatem a představiteli syrské inteligence. Na setkání s představiteli syrské inteligence Chaim Weizmann plně odmítl myšlenku židovského státu a podpořil britskou Palestinu. V Palestině následně promluvil k představitelům arabské honorace. Weizmann byl ze setkání s palestinskými Araby spíše zklamán a nepovažoval je za stěžejní politickou sílu. I z tohoto důvodu se rozhodl ještě v červnu 1918 navštívit i Feisala, aby s ním, jako se zástupcem arabského lidu, sjednal arabsko-sionistickou dohodu. Diskuse mezi těmito dvěma představiteli se uskutečnila v poušti, v přítomnosti Feisalova stanu. Weizman opětovně ujistil prince Feisala o vstřícných postojích sionistických vůdců vůči postavení arabského obyvatelstva a přesvědčoval ho o výhodnosti britského mandátu pro Palestinu.

Formálně byla dohoda mezi Feisalem a Weizmanem podepsána v lednu roku 1919 v Carlton hotelu v Londýně. Tato dohoda obsahovala Feisalův závazek, že Palestina nebude součástí plánovaného arabského státu a uznání existence

¹³³ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 25.

Balfourovy deklarace. Weizmann na oplátku slíbil chránit práva arabských farmářů, garantovat náboženskou svobodu, ochraňovat svátá místa muslimů a poskytnout ekonomickou pomoc. Celá dohoda byla sepsána v angličtině, které Feisal nerozuměl, kromě arabštinou přidané poznámky pod čarou, která celý obsah dohody podmiňovala splněním požadavku na nezávislý arabský stát. Již v době vzniku však šlo o mrtvý dokument, neboť Lloyd George se měsíc předtím tajně dohodl se svým francouzským protějškem Clemenceauem na rozdělení Blízkého východu. K oficiálnímu finálnímu pohřbení arabsko-sionistické dohody, kterou Weizmann s Feisalem vyjednal, došlo v průběhu roku 1919, kdy se Britové definitivně rozhodli, že nebudou zasahovat do francouzsko-arabského sporu v Sýrii. Od léta 1919 tak již Feisal žádné další sympatie prosionistickým myšlenkám neprojevoval. Přestože celá dohoda neměla žádný faktický ani právní význam, byla následně velmi chytře využita k prosionistické politice.¹³⁴

Situace v Palestině se nicméně v průběhu roku 1919 nadále zhoršovala. Ze strany arabské populace se stále častěji ozývaly silné hlasy proti postojům Británie k sionismu. Přestože oba představitelé vojenské správy v Palestině, Clayton i Money, zasílali denně do ústředí informace o situaci a v lednu 1919 dokonce přesvědčili lorda Curzona, aby hájil jejich zájmy v Londýně, postoje Londýna se nezměnily a Curzon byl převálcován ostatními prosionisticky smýšlejícími představiteli vlády v čele s premiérem.

3. 2. 3. OETA

V Palestině docházelo postupně k dalšímu vyhrcování konfliktu mezi sionisty, arabským obyvatelstvem a britskou správou. Přes postoje ústředí a na nátlak arabského obyvatelstva vydávali představitelé britské správy oficiální rozhodnutí, která byla zaměřena silně protisionisticky: zákaz židovské hymny, pozdrzení položení základního kamene židovské univerzity, zákaz židovského přistěhovalectví nebo neuznání hebrejštiny jako oficiálního jazyka.

¹³⁴ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 36.

Další vážnější krize se rozhořela okolo židovské jednotky v rámci Allenbyho armády. Tato jednotka se utvořila na jaře roku 1918 a skládala se z 5000 dobrovolníků (1/3 obyvatel Jišuvu, 2/3 Židé ze Spojených států či Velké Británie) a několika vyšších důstojníků v rámci anglického židovstva. Duchovním otcem založení této jednotky byl Vladimír Jabotinsky, jeden z militantněji založených Židů, kteří se angažovali v sionistické organizaci. Spor byl postaven na dvojsečnosti britského přístupu k židovské jednotce a Židům. Na jedné straně využívali židovskou jednotku při incidentech v Palestině, ale zároveň bylo židovské jednotce zakázáno podílet se na dobytí Galileje. Židovskému obyvatelstvu bylo pod záminkou zabránění provokativním akcím zakázáno nosit zbraně, což vedlo k jejich pašování, tajnému výcviku židovského obyvatelstva a zárodkům tajné organizace vedené Vladimírem Jabotinským – Haganah.

V létě roku 1919 došlo pod tíhou situace k rezignaci obou hlavních představitelů britské správy – generála Moneyho i generála Claytona. Jedním z hlavních důvodů pro rezignaci byla neschopnost uskutečňovat prosionistickou politiku, se kterou se hluboce neshodovali.¹³⁵ Po dobu podzimních měsíců byla správa v rukou protisionisticky smýšlejícího generálmajora sira Harryho Watsona. V září ale do Palestiny přijel nový nástupce Claytona, který byl vybrán i na Weizmannův nátlak na ministerstvu zahraničí, plukovník Richard Meinertzhagen, jeden z mála protagonistů sionismu v britské správě v Palestině. V Palestině došlo ke změně ve prospěch sionismu, i když je nutné podotknout, že plukovníkova pozice byla mezi ostatními vojáky velmi slabá, zato v hlavním městě říše došlo ke změně opačné, když v říjnu 1919 lorda Balfoura vystřídal v křesle ministra zahraničí protisionisticky naladěný lord Curzon. Nástupem Curzona opustil ministerstvo zahraničních věcí poslední silný pretendent sionistické myšlenky, neboť už v únoru zemřel Mark Sykes a ostatní odešli. Curzon však považoval Balfourovu deklaraci za závazek, který britská vláda přijala, a na politice vůči Palestině nic zásadního nezměnil. Tato představa by byla i celkem nerealistická s Lloydem Georgem jako premiérem a Balfourem nadále ve vládě.¹³⁶

¹³⁵ Sherman, A.J.: *Mandate Days, British Lives in Palestine 1918-1948*, London, 1997, str. 53.

¹³⁶ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 55.

V Palestině mezitím docházelo na obou stranách tábora k další radikalizaci. Zatímco v listopadu 1919 se sešel první palestinský Arabský kongres v Haifě, do čela Sionistické komise se dostali představitelé radikálnější větve sionistů, která zahájila silnější nátlak na představitele britské správy. OETA stála po zbytek svého působení v Palestině pod ostrou palbou kritiky z obou táborů kvůli neschopnosti situaci efektivně řešit. V dubnu 1920 se situace vyhrotila až stížností do Londýna, odkud byla zaslána samotnému Lloydovi Georgovi do San Rema. Pravděpodobně i tato informace uspíšila premiérovo rozhodnutí o likvidaci OETA a zahájení civilní vlády v Palestině pod britským mandátem, a to i za předpokladu, že není podepsána mírová smlouva s Tureckem.

Dne 30.6. 1920 převzal, na žádost a naléhání premiéra, vedení nové civilní správy v Palestině dlouholetý podporovatel sionismu v britské nejvyšší politice - Herbert Samuel.

3. 2. Jednání ve Versailles

Když se v lednu setkali ve Versailles delegáti na mírové konferenci, nebyla otázka uspořádání na východě považována za stěžejní, neboť celé Versailles žilo diskusemi o poválečném uspořádání Německa. Prakticky bylo na východě nutné vyřešit dva základní problémy. Zaprvé podepsání mírové dohody s Tureckem a zadruhé vyřešení arabských provincií, které byly doposud pod osmanskou nadvládou.

Ačkoliv první problém byl vyřešen již v roce 1920 dohodou ze Sèvres, situace se díky občanské válce v Turecku následně velmi zkomplikovala. Přesto byla i tato situace následně vyřešena, mimo jiné i díky vyjednávání lorda Curzona s Ismetem Pashou, v rámci Lausannské dohody. Řešení arabské otázky bylo poměrně složitější.¹³⁷

¹³⁷ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North African 1914-1967*, London, 1968, str. 20.

3. 2. 1. Konferenční diplomacie

Na jednání ve Versailles, v průběhu roku 1919, se sešly špičky tehdejší diplomacie, aby vyřešily budoucnost všech sporných záležitostí, které odkryla první světová válka. Jednotlivé delegace byly zastoupeny na nejvyšší úrovni svými předsedy vlád či ministry zahraničních věcí, kteří diskutovali v různě sestavených formacích. Nikde samozřejmě nesměli chybět vůdcové spojeneckých zemí – Británie, Francie, Spojených států amerických a dodatečně také Itálie, kteří zasedali v Radě čtyř.¹³⁸

Velká Británie přijížděla na Versailleskou konferenci s ambivalentním postojem k situaci na Blízkém východě. V prosinci 1918 se sešel nově jmenovaný Výbor pro východní otázky („*Eastern Committee*“) Válečného kabinetu, který měl na pořadu dne postavení Palestiny. Většina přítomných se shodla, že by nebylo moudré podporovat mezinárodní mandát, neboť cílem bylo vystrčit z této oblasti Francouze. Ani mandát Spojených států nebyl vhodný, a tak byli všichni nakloněni mandátu britskému. Pouze Cecil Rhodes upozornil na fakt, že Británie mandátem nad Palestinou nic nezíská a bude muset pouze udržovat mír mezi Araby a Židy¹³⁹ a lord Curzon upozornil na závazky vůči Arabům.¹⁴⁰ Komise zároveň podpořila prince Feisala jako vůdce Arabského státu v Damašku. Jestliže ale Lloyd George odjížděl do Paříže s názorem, že „...je nutné, jak v zájmu Británie, tak i v zájmu Blízkého východu, spravedlnosti a arabského nacionalismu, zkontrolovat francouzské požadavky v Levantě.“,¹⁴¹ tak změnil názor již na konci roku 1918. Den po podepsání příměří s Německem měl totiž Lloyd George možnost neformálně, mezi čtyřma očima, mluvit se svým francouzským protějškem. Během cesty na francouzskou ambasádu, kde mělo dojít k velké recepci na oslavu vítězství, byla krátce dohodnuta budoucnost Blízkého východu.¹⁴² V prosinci 1918 se ještě jednou setkal Lloyd

¹³⁸ Ačkoliv česká historiografie pracuje s pojmy Rada pěti nebo Rada deseti, britská historiografie pracuje v souvislosti s otázkami Blízkého východu s pojmem Rada čtyř („*The Council of Four*“), nebo s pojmem Nejvyšší rada („*Supreme Council*“). Tato Nejvyšší rada je obdobou Rady deseti.

¹³⁹ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 46.

¹⁴⁰ Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London 1987, str. 328.

¹⁴¹ Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London 1987, str. 137.

¹⁴² Laurens, H: *La Question de Palestine*, tome I: 1799-1921, L'invention de la Terre sainte, Paris, 1999.

George tajně při soukromé vyjíždce na koni s francouzským prezidentem Clemenceauem, aby potvrdili dohodu z listopadu a dohodli, že Mosul, Irák a Palestina budou pod britskou kontrolou, Francie dostane ¼ podíl na Anglo-perské ropné společnosti a potvrzení svých práv na Sýrii a Libanon.¹⁴³ V prostředí britské nejvyšší politiky nakonec prosadil svou premiér a podle hesla „větší bere“ v létě 1919 naprosto upustil od závazků vůči Arabům a britská politika se začala plně věnovat plnění svých závazků vůči sionismu. V důsledku tohoto rozhodnutí byl do OETA dosazen plukovník Meinertzhagen a bylo upuštěno od podpory Feisala v Sýrii, jak bylo slíbeno Francii.

Francouzský prezident jel na jednání do Versailles připraven získat dostatečný vliv na Blízkém východě. Ačkoliv francouzské síly v Sýrii nebyly přítomné a Francie byla přímo na místě nevítaným potenciálním patronem, nemohla si Francie v rámci rozdělování území na Blízkém východě dovolit přenechat Británii celé území, bez zajištění vlastní přítomnosti. Francie byla na Blízkém východě dominantní mocností zejména v Sýrii, kterou považovala za svou sféru vlivu, a to jak obchodního, tak zejména společenského a kulturního. Původní představou Francie bylo získat pro sebe celé území Velké Sýrie, neboli přírodní Sýrie („Syrie naturelle“). Tento koncept byl postupně z mnoha důvodů přetvořen a do Versailles již francouzská delegace přijížděla s novým konceptem „užitečné Sýrie“ („Syrie utile“). Hlavním cílem Francie bylo zabránit Británii, aby získala přístup k celé Arábii, nicméně si zároveň Francie uvědomovala své vlastní vojenské možnosti, komplikace se správou příliš velkého území a důležitost ropy. Tento koncept byl neformálně použit v rozhovoru francouzského prezidenta a britského ministerského předsedy z listopadu 1918 a následně potvrzen během oficiálních jednání.¹⁴⁴

Zvláštní postavení zaujímala americká delegace, která svým postavením v první světové válce a účastí ve Versailles na nejvyšší úrovni, poprvé začala zasahovat do diplomatického a politického dění světa. Prezident Wilson přijel do Paříže ve jménu svých „Čtrnácti bodů“, které navrhl již v lednu 1918, jako základ pro budoucí uspořádání Evropy. V souladu se svými ideály byl prezident Wilson na

¹⁴³ James, L.: *The Rise and Fall of the British Empire*, London, 1994, str. 397.

¹⁴⁴ Laurens, H: *La Question de Palestine*, tome I: 1799-1921, L'invention de la Terre sainte, Paris, 1999.

konferenci zastáncem nezávislosti střeoevropských států na národnostním principu v souladu s demokracií. Pro dění na Blízkém východě byl zvlášť významný dvanáctý bod, který se zabýval rozdělením Osmanské říše právě na principu národnostním. Na druhé straně ve vztahu k Palestině měl prezident Wilson k dispozici poměrně jasnou analýzu včetně doporučení pro jednání na mírové konferenci, vytvořenou zpravodajskou sekcí americké ambasády v Paříži. V analýze se navrhoval vlastní Palestinský stát pod mandátem Spojených národů ve správě Británie. Židé by se měli navrátit do Palestiny a usídlit se zde ve shodě s místním obyvatelstvem. Politika Spojených národů by nadále měla vést k uznání Palestiny jako židovského státu hned jak bude fakticky židovský, neboť nyní má populace Palestiny pouze 1/6 židovského obyvatelstva z celkového počtu 700 000. Dále bylo doporučeno, aby svatá místa a náboženské svobody byly začleněny přímo pod mandát Spojených národů.¹⁴⁵

Sionistická delegace byla na konferenci zastoupena na vysoké úrovni a měla jasný cíl. V čele delegace stál již proslulý představitel sionismu Chaim Weizmann, který byl obklopen řadou schopných kolegů. Prominentní a schopní delegáti se brzy dostali k delegátům spojeneckých mocností. Ve svých argumentacích využívali odkazu na britské sliby z doby války dle Balfourovy deklarace a na historická, náboženská a humanitární práva. Nadále zdůrazňovali, že židovská Palestina by mohla zaostale arabské Palestině výrazně pomoci.¹⁴⁶ Absolutním cílem delegace bylo vložení Balfourovy deklarace do mírových smluv, zamezení vytvoření mezinárodního statutu Palestiny či nezávislého Arabského státu a prosazení britského mandátu. Dále bylo nutné prosadit neomezené možnosti židovského přistěhovalectví do Palestiny.¹⁴⁷ Ve všech argumentacích sionistická delegace nepoužívala pojem „stát“, ale pouze pojem „židovská národní domovina“ („*Jewish National Home*“), jak byl tento výraz mimo jiné použit v Balfourově deklaraci. Ačkoliv sionistická delegace nedosáhla všech cílů, vytvořila si alespoň silný základ pro další budování své nové domoviny.

¹⁴⁵ Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 43.

¹⁴⁶ Sionisté předstoupili před Nejvyšší radu dne 27. února 1919 a předložili zároveň několik návrhů na rezoluce, z nichž se mnohé týkaly návrhů pro mandátní systém. Část těchto návrhů byla zohledněna při vytváření mandátu pro Palestinu. Srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 45-50.

¹⁴⁷ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse, 1968, str. 11.

Naproti tomu arabská delegace, která formálně mluvila za Hejaz a všechny „*Arabské Asiaty*“, ¹⁴⁸ byla na mírové konferenci vedena princem Amirem Feisalem a třemi jeho společníky, kteří však neměli mnoho zkušeností s vyjednáváním se státníky ze západních zemí. Určitého prostředníka a také tlumočníka dělal delegaci během jednání plukovník Lawrence, kterého s Feisalem pojilo i osobní přátelství. Feisalova delegace nedokázala využít obratně všech svých argumentů a jejím hlavním tématem byl zejména osud Sýrie. ¹⁴⁹ Feisal dokonce v naději, že si zajistí britskou podporu pro své plány v Damašku, podpořil sionistické plány v Palestině v rámci dohody Weizmann - Feisal z ledna 1919. Feisal ale opomněl, že Weizmann nezastupuje Británii a ta se od takovéto dohody distancovala a zároveň, že nezastupuje ani muslimské a křesťanské Araby v Palestině, kteří neskrývali své negativní postoje vůči sionismu. ¹⁵⁰

Wilsonovo lednové prohlášení podporovalo záměry Arabů na vytvoření nezávislého Arabského státu. Jedním z důsledků tohoto prohlášení byla cesta představitelů syrské inteligence do Káhiry, kde se snažili zjistit britský postoj k možnému nezávislému Arabskému státu. Během šesti měsíců obdrželi odpověď, která byla v ústředí navržena Markem Sykesem a předána Davidem Hogarthem v Káhiře a která, ačkoliv psaná velmi vyhýbavě, byla chápána v arabském táboře jako podpora arabské nezávislosti. ¹⁵¹ V listopadu 1918 bylo toto prohlášení ještě jednou potvrzeno ve společné deklaraci Francie a Británie, kde se obě velmoci přihlásili ke „*kompletní a definitivní emancipaci lidu, tak dlouho utlačovaného tureckou nadvládou*“ a ke „*vzniku národních vlád a administrativ, které odvozují svou autoritu z iniciativy a svobodné volby původního obyvatelstva*“. ¹⁵²

¹⁴⁸ Text Feisalova vystoupení na podporu arabské nezávislosti před Nejvyšší radou ze dne 6. února 1919. Srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 38.

¹⁴⁹ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilema*, Syracuse, 1968, str. 12.

¹⁵⁰ Kedouarie, E.: *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, London 1987, str. 152.

¹⁵¹ „...His Majesty's Government recognizes the complete and sovereign independence of the Arabs inhabiting these areas (...which were free and independent before outbreak of war... and ...emancipated from Turkish control by the action of the Arabs themselves during the present war)“ Srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 29.

¹⁵² Text deklarace srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 30.

Diskuse o syrské otázce a v návaznosti na ní i o otázce palestinské, byla na pořadu jednání Versailleské konference v době od března do května 1919. Poprvé se sešla Rada čtyř k této otázce na utajeném jednání dne 20. března. Výchozím bodem diskusí měla být již veřejně známá Sykes-Picotova dohoda z roku 1916. Jedním z výsledků diskuse bylo britské potvrzení francouzských požadavků na Sýrii, které musel Lloyd George uznat, přestože britská vláda slovy premiéra „*utratila mnoho peněz na osvobození Sýrie*“. O situaci přímo v Palestině Radu informoval ve svých příspěvcích generál Allenbyho, který byl k jednání také přizván. Allenby několikrát Radu upozornil na protifrancouzské postoje v Sýrii a zásluhy prince Feisala na osvobození Damašku v rámci Arabského povstání. Po vyslechnutí generála Allenbyho přišel prezident Wilson s návrhem vyslat do Sýrie nezávislou spojeneckou komisi, která by zjistila možnosti a potřeby podle aktuální situace na místě.¹⁵³ Výsledky komise, jak je popsáno v další kapitole, nebyly na konferenci nikdy prezentovány. Naproti tomu situace v Sýrie začala být přinejmenším výbušná. Francie obviňovala britské vojáky, že vyzbrojují arabské obyvatelstvo zbraněmi proti Francouzům; Británie sice začala stahovat své vojáky ze Sýrie, ale přesto se sešli britští úředníci s Feisalem, aby řešili jeho budoucnost, což bylo Francouzi považováno za další akt nepřátelství a vztahy se opět zhoršily.¹⁵⁴

Versailleská konference se nakonec rozešla bez vyřešení arabské otázky. Další osud arabských provincií byl ponechán na následném jednání velmocí, tentokrát již bez Spojených států, které se z jednání o poválečném uspořádání stáhly poté, co americký kongres odmítl ratifikovat Wilsonem podepsanou Versailleskou smlouvu. Další příležitost k multilaterálnímu jednání se naskytla v dubnu 1920 v San Remu.

3. 2. 2. King – Cranova komise

Před polovinou roku 1919 situace v Palestině došla až k propuknutí násilí. V rámci diplomatického řešení situace na Blízkém východě, a to zejména

¹⁵³ Zápis z jednání Nejvyšší rady srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 51-58.

¹⁵⁴ Northedge, F.S.: *The Troubled Giant, Britain among the Great Powers 1916-1939*, London, 1966, str. 136.

v souvislosti se statusem Sýrie, navrhl Wilson na nejvyšší úrovni ve Versailles, na Radě čtyř, vytvořit nezávislou spojeneckou komisi do Sýrie, která by celou situaci zmapovala a následně o ní zpravila versailleské shromáždění.

Tato komise¹⁵⁵ byla nakonec opravdu vytvořena, ale byla složena pouze ze dvou Američanů, Dr. Henry C. Kinga a Charlese R. Crana. Ačkoliv principiálně Clemenceau s vyšetřením situace na místě souhlasil a dokonce navrhl, aby se komise vydala i do dalších částí Blízkého východu, které měly být potenciálně pod mandátem, celé akce se nakonec odmítli účastnit jak Francouzi (z obavy z protifrancouzských nálad v Sýrii), tak i Britové, kteří se odmítli účastnit tohoto „potenciálně trapného cvičení“,¹⁵⁶ ačkoliv původně s myšlenkou také souhlasili a dokonce do komise již jmenovali své odborníky.

Komise přijela do palestinské Jaffy dne 10. června 1919, zdržela se však v Palestině pouze čtrnáct dní a pokračovala dále do Sýrie, neboť jejím hlavním cílem byl Damašek. Během pobytu v Damašku bylo členům této komise předloženo memorandum všeobecného syrského kongresu („*General Syrian Congress*“), které oficiálně proklamovalo syrský požadavek na nezávislost Sýrie, odmítalo jakékoliv právo Francie na její území a v bodě sedm jasně deklarovalo protisionistickou pozici.¹⁵⁷ Kingova a Cranova zpráva, včetně návrhu doporučení, byla připravena s velkou rychlostí ještě na konci července a předána americké delegaci v Paříži.¹⁵⁸

Výsledek americké mise na Blízký východ byl pro evropské státníky nestravitelný. Ve zprávě bylo zdůrazněno arabské nepřátelství vůči sionismu a celá zpráva měla silně protisionistické zabarvení. Hlavním doporučením bylo vytvořit jednotný mandát pro celou Sýrii včetně Palestiny, který by byl dán do rukou Spojených států, a v případě jejich odmítnutí do rukou Velké Británie. Jasně bylo

¹⁵⁵ Podrobněji je postavení a zpráva komise popsána ve speciální monografii. Srv. Howard, N.: *The King-Crane Commission*, Beirut, 1963.

¹⁵⁶ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 39.

¹⁵⁷ Bod 7. „*We oppose the pretension of the Zionist to create a Jewish commonwealth in the southern part of Syria, known as Palestine, and oppose Zionist migration to any part of our country...*“. Srv. Laquer, W., Rubin, B.: *The Israel-Arab Reader. A Documentary History of the Middle Eastern Conflict*, New York, 1984, str. 32.

¹⁵⁸ Text zprávy King-Cranovy komise srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 66-74.

deklarováno, že Syřané nebudou nikdy akceptovat francouzský mandát. Zpráva byla po odevzdání de facto ihned odložena, neboť její znění nevyhovovalo fakticky žádné mocnosti, která ve Versailles zasedala, s výjimkou osamocенého a nevlivného prince Feisala. Oficiálně byla zpráva předložena až Američany v roce 1922. Není divu, že se dodnes ozývají postřehy mnoha historiků, že dějiny arabského světa byly determinovány rozhodnutím západních politiků oproti přání místní populace.¹⁵⁹ Je však nutné chápat, že tehdejší diplomacie považovala tento přístup za naprosto běžný.

3. 3. Jednání v San Remu – 1920

Již v průběhu roku 1919 bylo britské vládě jasné, že situace na Blízkém východě mezi Francií a Británií nesmí ohrozit spolupráci obou spojenců v Evropě, a tak obě evropské mocnosti začaly pracovat na zlepšení vzájemných vztahů.¹⁶⁰ Británie stáhla své jednotky ze Sýrie, čímž de facto uznala francouzský mandát a rozhodla o pozici bývalého spojence Feisala. V prosinci 1919 podepsaly obě mocnosti dohodu o ropných právech v rámci Turecké ropné společnosti (Britové předali část podílu Francouzům výměnou za přístup k některým nalezištím). Na jednání v Londýně v únoru 1920 Francie akceptovala hranice Palestiny a Británie akceptovala hranice Sýrie. Celá tato podívaná se uskutečnila bez přítomnosti zástupců Arabů.

Reakce v Damašku na sebe nedala dlouho čekat. Princ Feisal vyhlásil ještě v březnu 1919 nezávislý Arabský stát, který obsahoval Sýrii, Palestinu, Libanon a Jordánsko.

Konference Nejvyšší rady, svolaná do malebného italského letoviska San Rema, nakonec oficiálně rozhodla o budoucnosti. Stejně jako před necelým půlrokem, stvrdila Francie a Británie svou dohodu o ropných právech¹⁶¹ a bylo rozhodnuto začít pracovat na mandátech, které měly být následně předloženy Spojeným národům. V Palestině měla být implementována Balfourova deklarace.

¹⁵⁹ Peretz, D.: *The Middle East Today*, London, 1994, str. 106.

¹⁶⁰ Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999, str. 49.

¹⁶¹ Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 77.

Britská vláda zároveň rozhodla skončit s vojenskou správou v Palestině a nahradit ji civilní správou v čele s uznávaným britským politikem, který byl znám svou podporou sionistickému hnutí, Herbertem Samuelem.

De facto byla v San Remu nalinkována budoucí dohoda ze Sèvres. Mandáty měly vzniknout dle hranic vzniklých během války. Arménie, Sýrie, Mezopotámie, Kurdistan, Palestina a Arábie měly být odděleny od Tureckého státu. Velká Británie měla získat mandát nad Palestinou a Mezopotámií a Francie mandát nad Sýrií a Libanonem.¹⁶²

Situace v Sýrii se v této souvislosti ještě více vyhrotila, když Francie musela na zabezpečení své části mandátu vyslat do Damašku na 90 000 mužů ve zbrani. Aby byly následně alespoň částečně saturovány požadavky rodiny emíra Husseina, začal nově vzniklý odbor pro Blízký východ na britském ministerstvu pro kolonie, nově vedeném Winstonem Churchillem, osnovat další diplomatické hrátky, aby zajistil kompromisní řešení. Mezi úředníky tohoto odboru se vrátil také T.E. Lawrence, který v průběhu roku 1920 vedl mediální kampaň na podporu prince Feisala. Výsledkem práce tohoto odboru, který měl zajistit bezpečnost mandátů,¹⁶³ bylo zorganizování Káhirske konference v březnu 1921. Na této konferenci bylo jednomyslně rozhodnuto o postavení Feisala jako vládce v Iráku. Ještě v roce 1920 byl Feisal na základě rozhodnutí z Káhiry přesvědčen, aby nastoupil na trůn v sousedním Iráku, kde byl v srpnu 1921 zvolen v referendu králem. Toto se bohužel stalo na úkor doposud velmi vlivné rodiny Saudů, podporované zejména ze strany britské Indie. Saudové se se ztrátou postavení nehodlali smířit a již v roce 1924 napadli Arabský poloostrov, dobyli Mekku a Ibn Saud se prohlásil v roce 1926 králem Hejazu. Od roku 1932 pak rodina Saudova vládne nově vzniklé Saudské Arábii dodnes.

Ani starší syn Husseina Abdullah nepřišel zkrátka. Když vojensky vstoupil do Transjordanánska, aby osvobodil Sýrii, bylo dohodnuto, že Abdullah se stane králem

¹⁶² Northedge, F.S.: *The Troubled Giant, Britain among the Great Powers 1916-1939*, London, 1966, str. 136.

¹⁶³ James, L.: *The Rise and Fall of the British Empire*, London, 1994, str. 401.

v Transjordánsku. To sice formálně spadalo pod britský mandát na Palestinu, ale následně bylo rozhodnuto, že zde nebude aplikována Balfourova deklarace.

3. 4. Britský mandát – de iure

Po právní stránce se otázka mandátu začala prvně diskutovat na jednání v San Remu, kde se diskuse točila okolo aplikace článku 22 Smlouvy o založení Spojených národů, který velmi vágně popisoval systém mandátů. Tato smlouva byla podepsána na Pařížské mírové konferenci 28. dubna 1919 a následně byla inkorporována do Versailleské smlouvy, která byla podepsána přesně o dva měsíce později. Odstavec 4 tohoto článku definoval osud „*některých komunit, které původně patřily Turecké říši*“, když deklarovala, že „*dosáhly úrovně rozvoje, kdy jejich existence jako nezávislého národa může být provizorně uznána za předpokladu administrativní asistence mandatářem, dokud nepřijde čas, kdy budou moci fungovat sami*“.¹⁶⁴ Tento bod se měl v budoucnu stát jedním z hlavních argumentů arabských bojovníků za svobodu.

Jako dohlížecí orgán pro vykonávání mandátního práva vznikla Stálá mandátní komise, složená z nezávislých expertů. Ta měla za úkol vypracovat každé dva roky zprávu o stavu mandátů a zároveň měla poradní právo vůči Radě Spojených národů ve věci mandátů. Tento systém byl fakticky přijat celým politickým spektrem tehdejších zemí, neboť levice v něm viděla pokrok vůči omezení vlivu mocností a větší internacionalizaci, zatímco pravice v něm viděla de facto zakotvení tradičního imperiálního systému.¹⁶⁵

Právně byl tento stav zakotven ještě jednou v dohodě ze Sèvres, která byla podepsána dne 10. srpna ve Francii, ale jejíž znění bylo de facto dohodnuto již v San Remu na jaře. Do dohody ze Sèvres se dokonce podařilo vklínit explicitní odkaz na

¹⁶⁴ Text článku 22 srv. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 61-62.

¹⁶⁵ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North African 1914-1967*, London, 1968, str.23.

Balfourovu deklaraci a vznik „*národní domoviny pro židovský lid*“¹⁶⁶ i když stále s odkazem na občanská a náboženská práva nežidovských komunit v Palestině.

Britský mandát pro Palestinu byl podepsán mezi Velkou Británií a Spojenými národy dne 24. července 1922, nicméně deziluze obou skupin obyvatelstva, jak židovského, tak i arabského, které vznikly během vojenské správy území Palestiny, již podpis mandátu nezastavil. Umírnění sionisté byli s mandátem spokojeni, ale našly se i radikálnější hlasy, které volaly po větších pravomocích. Arabská část obyvatelstva mandát odmítla s odůvodněním, že nedošlo k uznání jejich samostatnosti. Oficiálně vešel v účinnost tento mandát až v září 1923, kdy už Británie fakticky několik let vykonávala svou správu v Palestině.

Podmínky mandátu dávaly Británii plnou kontrolu nad oblastí zahraničních vztahů, obrany, extradice, náboženskými svobodami a zajištěním rovného zacházení pro občany států pod hlavičkou Spojených národů. Takto byly formulovány všechny mandáty, avšak mandát pro Palestinu obsahoval několik zásadních odlišností. Británie získala kontrolu nad celou legislativou včetně administrativy, aniž by byl vyspecifikován přechod na místní správu. V celém mandátu je všeobecná zmínka o podpoře místní autonomie, nicméně v samotném mandátu je zmínka pouze v článku 4 o Židovské agentuře („*Jewish Agency*“), která má za úkol „*spolupracovat s palestinskou administrativou v oblastech ekonomiky, sociálních a jiných otázkách, které se mohou dotknout vzniku židovské národní domoviny a zájmů židovské populace v Palestině*“.¹⁶⁷ Pro arabské obyvatelstvo mandát s žádným administrativním tělesem pro místní obyvatelstvo nepočítal. V Palestině sice vznikla Arabská exekutiva („*Arab Executive*“), která byla zvolena palestinským Arabským kongresem, nicméně ta se nedala s postavením Židovské agentury vůbec srovnávat.¹⁶⁸ Ačkoliv jsou v mandátu zmíněna i některá práva arabského obyvatelstva (článek 23 o uznávání svátků) celý mandát vyznívá velmi prosionisticky.

¹⁶⁶ „...establishment in Palestine of a national home for the Jewish people...“ - Text smlouvy ze Sèvres, část III., sekce VII, článek 95. Sr. *Treaty Series No 11* (1920), Sèvres, August 10, 1920, Cmd. 964.

¹⁶⁷ Text mandátu sr. Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 106-111.

¹⁶⁸ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North African 1914-1967*, London, 1968, str. 24.

3. 5. Britská vláda – de facto

3. 5. 1. Postavení Herberta Samuela

Když se ujal funkce nový civilní správce jeho hlavním cílem bylo zajistit vytvoření civilní administrativy a legislativy. Samuel jel do Palestiny vyzbrojen informacemi a plány sionistů, které v Británii, ale i v Paříži obhajoval na mnoha formálních i méně formálních fórech. Dalším zdrojem informací byl i jeho syn Edwin, který byl během války připojen ke zpravodajům do Káhiry, kde měl na starosti židovské záležitosti.

Samuel byl o možnosti být nominován do této pozice neformálně informován již na počátku roku 1920, kdy byl vyslán na základě požadavku ministerstva zahraničí do Palestiny na dvouměsíční cestu, aby podal zprávu o finanční situaci. Tady se Samuel poprvé setkal s politickou realitou situace a hloubkou arabského nepřátelství. Výsledkem jeho cesty byla kritika režimu OETA. Když mu následně byla v dubnu 1920 během jednání na konferenci v San Remu, kam byl pozván Lloydem Georgem a kde se zrovna nacházel i Curzon s Balfourem, nabídnuta nejvyšší funkce v plánované civilní správě, Samuel nebyl rozhodnutý. Největší obavu měl z toho, že sám byl Žid a tedy nevhodný do funkce, jejímž hlavním úkolem bude nalézt shodu mezi Židy a Araby (i když nikdy nevstoupil do sionistické organizace a projevoval se jako liberál, který měl na paměti i arabskou otázku).¹⁶⁹ Na naléhání premiéra a Weizmanna se Sokolowem nabídku nakonec přijal.

V prvních měsících Samuelovy správy došlo k výraznému uklidnění situace a Samuel prožíval určité „lábánkové období“.¹⁷⁰ Jeho strategie zlepšení vztahů mezi Araby a Židy v prvních měsících opravdu nesla své ovoce, ale Samuel podcenil hloubku požadavků obou stran. Zároveň byla v tomto období oslabena arabská protistrana, neboť většina Arabů se soustředila na situaci v Sýrii okolo Feisala.

¹⁶⁹ Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 82.

¹⁷⁰ Caplan, N.: *The Yishuv, Sir Herbert Samuel, and the Arab Question in Palestine, 1921-1925* in Kedouarie, E., Haim, S. (ed.): *Zionism and Arabism in Palestine and Israel*, London, 1982, str. 4.

Židé, kteří žili na území Palestiny nepatřili k umírněným západním diplomatům a jejich cílem bylo posílení židovského přistěhovalectví a vytvoření vlastního státu.¹⁷¹ Příchod Samuela byl sice vítán, nicméně Samuelova politika byla spíše v rovině pasivního usnadnění židovského přistěhovalectví než v jeho aktivní podpoře.¹⁷² Jeho hlavní snahou bylo vytvořit stát, který by měl základ v arabsko-židovské spolupráci.

Arabové byli od počátku v defenzívě v rámci svých požadavků, které nebyly plně zakotveny v mandátu. Po krátkém období klidu v druhé polovině roku 1920 se opět sešel palestinský Arabský kongres (již 3.) v Haifě, aby prodiskutoval aktuální témata. Všech třicet sedm delegátů, kteří reprezentovali místní muslimské i křesťanské spolky se shodlo na zamítnutí Balfourovy deklarace a zvolilo Musu Kazima Pashu al-Hussainiho předsedou Výkonného výboru („*Executive Committee*“). Výsledkem kongresu v Haifě bylo i memorandum, které bylo zasláno přímo Winstonu Churchillovi do Londýna. Toto memorandum, jehož hlavním motivem bylo odmítnutí Balfourovy deklarace, v sobě shrnovala pět požadavků na britskou mandátní správu v Palestině: zrušení politiky „židovské národní domoviny“; vytvoření „národní vlády“; zastavení židovského přistěhovalectví; návrat k právnímu statu quo před britskou okupací a ukončení separace Palestiny od ostatních arabských států.¹⁷³ Ačkoliv byla arabská opozice silná, zároveň byla velmi nejednotná, což ji v paralelním souboji o správu v průběhu následujících let velmi limitovalo.

Herbert Samuel nakonec vydržel v Palestině až do roku 1925, i přes dvě zásadní změny ústřední vlády v Londýně (konzervativní a labouristickou). Obě tyto vlády nezpochybnilly zahraničněpolitické výsledky předchozích vlád a potvrdily britskou politiku vůči Palestině. Samuelovi se za těchto pět let nepodařilo vytvořit společné ústavně- správní instituce, což považoval za jednu ze svých největších porážek. Jediným výsledkem byla trojúhelníková správa. Na jednom rameni seděla židovská správa, reprezentovaná Židovskou agenturou, na druhé straně byla arabská

¹⁷¹ Khouri, F. J.: *The Arab-Israeli Dilema*, Syracuse, 1968, str. 18.

¹⁷² Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991, str. 87.

¹⁷³ Caplan, N.: *The Yishuv, Sir Herbert Samuel, and the Arab Question in Palestine, 1921-1925* in Kedourie, E., Haim, S. (ed.): *Zionism and Arabism in Palestine and Israel*, London, 1982, str. 6.

správa, která po krátkém období vlivu Výkonného výboru zvoleného v Haifě byla stále častěji reprezentována Nejvyšší muslimskou radou („*Supreme Muslim Council*“). Na vrcholu tohoto pomyslného trojúhelníku seděla britská správa, reprezentována Vysokým komisařem. Není třeba polemizovat o stabilitě tohoto systému, který předznamenával situaci po odchodu Británie z tohoto území. Když Samuel odjížděl z Palestiny, zapsal si do svého diáře „*Ihned jak jsme opustili břehy Palestiny, dostali jsem se do klidnějších vod*“.¹⁷⁴ A tak, přestože jeho reputace byla vysoká a jeho působení v Palestině bylo hodnoceno ze strany Londýna kladně, Samuel věděl, že situace v Palestině není vyřešená.

3. 5. 2. První znaky krize

V březnu 1921 odjel ministr pro kolonie Churchill sám osobně do Jeruzaléma, aby promluvil k zástupcům Židů i Arabů a pokusil se uklidnit situaci. Během svého vystoupení na Hebrejské univerzitě plně podpořil sionismus, zároveň ale odkázal i na práva Arabů, která musí být respektována. Následně se sešel i s představitelem Arabů, nově zvoleným jeruzalémským muftím.¹⁷⁵ Churchillova návštěva v Jeruzalémě odstartovala sérii jednání a schůzek, které se následně konaly v Londýně. Na ministerstvu pro kolonie byla postupně přijata arabská delegace, sionistická delegace i sám Herbert Samuel. Výsledkem bylo vytvoření a veřejná publikace Bílé knihy k Palestině,¹⁷⁶ která byla schválena Parlamentem a zakotvovala britskou politiku v Palestině na další desetiletí. Ač byla prezentována Londýnem a někdy je nazývána Churchillova Bílá kniha, její základ byl navržen Herbertem Samuelem s cílem uklidnit Araby, ale zároveň zůstat věrný Balfourově deklaraci. Bílá kniha se opět šikovně vyhnula jakémukoliv odkazu na židovský stát a k imigraci pouze zmínila nutnost zohlednit „*ekonomickou absorpční kapacitu*“, ať už se tím myslelo cokoliv. Jestliže Bílá kniha byla sionisty přijata, Arabové její potvrzení na palestinském Arabském kongresu v Nablusu tvrdě odmítli.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992, str. 271.

¹⁷⁵ Gilbert, M.: *Winston Churchill*, Vol. IV., London, 1975, str. 564-9.

¹⁷⁶ Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956, str. 103-106.

¹⁷⁷ Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992, str. 260.

V roce 1922 se ještě jednou otevřela i otázka Transjordánska, které bylo součástí britského mandátu pro Palestinu. Transjordánsko bylo po válce okupováno britskými a arabskými jednotkami a v době Feisalova krátkého vládnutí v Damašku bylo součástí Feisalovy Sýrie, která byla spravována Araby. Když byl Feisal s konečnou platností donucen opustit Damašek, převzal Transjordánsko jeho starší bratr Abdullah. Ministerstvo pro kolonie nakonec přijalo vládu Abdulaha pod svým mandátem, v Bílé knize z roku 1922 bylo zároveň Transjordánsko explicitně vyjmuto z oblastí, pro které platily zásady Balfourovy deklarace.¹⁷⁸ V roce 1928 byla v Transjordánsku vytvořena vlastní vláda, sice pod britským poručenstvím, ale na nejlepší cestě stát se svobodnou zemí bez zátěže problémů v Palestině.

¹⁷⁸ Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North Africa, 1914-1967*, London, 1968, str. 26.

Závěr

Co vše tedy ovlivnilo vznik britského mandátu v Palestině? Jednoznačně to byla, jako v mnoha případech, mozaika mnoha okolností, které rozhodly o další budoucnosti této malé části planety Země, nehostinné krajiny, v níž se ale nacházejí svatá místa tří vlivných náboženství. Jádrem této mozaiky byla bezesporu geopolitická situace, která předurčovala přístup mocností k této části světa. Rozpadem Osmanské říše bylo jasné, že dojde ke geopolitické nerovnováze a všechny velmoci chtěly mít zajištěnu svou roli i nadále. Francie si snažila svůj vliv v Osmanské říši zajistit zejména navazováním kulturních kontaktů, nicméně obchodní kontakty hrály i zde velmi významnou roli. Ještě výraznější roli hrály obchodní kontakty ve vztahu Německa a Velké Británie vůči předválečné Osmanské říši, kde nově objevená síla černého zlata začala výrazně zasahovat do obchodních plánů jednotlivých mocností. V neposlední řadě měla své plány také ruská říše, která pozorně sledovala dění na své jižní hranici.

První světová válka se tak stala katalyzátorem všech plánů, které vyústily v poválečný vznik Turecka, odtržení Arménie a nové uspořádání v arabském světě. Právě v arabském světě se střetla francouzská a britská koloniální politika. Na krátký čas do celé situace zasáhly také Spojené státy americké, nicméně jejich čas měl teprve přijít. Důležitost arabské části Osmanské říše pro Británii vycházela z mnoha logických geopolitických předpokladů, od snahy zajistit spojení mezi Indií a Evropou, přes posílení vlivu britského působení v Káhiře, až po nutnost udržet rovnováhu v této části světa. Zvláštní kapitolu ale tvoří otázka britského mandátu konkrétně v Palestině.

Vznik britského mandátu v Palestině byl ovlivněn ještě dalšími okolnostmi, které mohly mít na pozadí geopolitické zájmy, ale zároveň byly výrazně ovlivněny osobními intervencemi a lobováním v rámci britské politiky samotné. Přístup sionistů k oficiálním vládním kruhům se nástupem vlády Lloyd George posílil a zejména osobní angažovanost Chaima Weizmanna, finanční podpora lorda Rothschilda, mediální podpora C.P. Scotta a politická podpora Herberta Samuela představovaly dostačující základnu pro toto posílení. Právě myšlení osobnosti Lloyd

George bylo výrazně ovlivněno myšlenkami jednotlivých sionistů, které se do jeho blízkosti dostávaly za pomoci všech výše zmíněných osobností. Nikdo už ale dnes nemůže s jistotou říct, jak daleko by sám Lloyd George v podpoře britské prosionistické Palestiny byl ochoten jít. Bylo víceméně štěstí, že pravděpodobně sám Clemenceau o Palestinu až tak velký zájem neměl a zároveň byl ochotný přenechat Británii Mosul a Irák za podporu v Sýrii. Je velmi pravděpodobné, že ani Lloyd George by nešel v podpoře britské Palestiny tak daleko, kdyby za to musel platit Mezopotámií, či jinými významnými britskými zájmy v této oblasti.

Prosionistické myšlenky byly nakonec v Británii vyslyšeny. Nutné je ale dodat, že často z mnoha jiných důvodů. Jestliže někteří myšlenke sionismu bezmezně věřili (Herbert Samuel), pak mnozí politici i byrokraté (Mark Sykes) v podpoře sionismu viděli pouze nástroj k posílení vlivu Británie na Blízkém východě a k zajištění si sympatií svých spojenců – Spojených států amerických a nového Ruska, kde měla židovská lobby relativně silný vliv. Otázka budoucích důsledků prosionistické politiky pro samou oblast Palestiny byla sice občas zmíněna, nicméně nebyla nijak více akcentována.

Jestliže prosionistické myšlenky byly kladně vyslyšeny v Londýně a nakonec i ve Versailles, byly zde i názorové proudy, které se s prosionistickými plány v Palestině úplně neshodovaly. Majetné britské židovstvo, asimilované do britské společnosti, bylo od přelomu devatenáctého a dvacátého století postupně rozměňováno novou vlnou židovské imigrace do Evropy, která pocházela zejména z nepřívětivých podmínek východní Evropy a Ruska, kde myšlenka sionismu nacházela největší podporu. Od antisionistických myšlenek britského židovstva před první světovou válkou postupně docházelo v jeho řadách až k podpoře sionismu, ačkoliv mnozí britští Židé (Edwin Montagu) se i nadále snažili proti této myšlence bojovat. Jejich argumenty ale zapadávali stále častěji ve vlně nadšení z nové „židovské domoviny“ v Palestině. Další skupinou s odlišným názorem byli představitelé staré mocenské školy a tajné diplomacie (Curzon, Grey), kteří stavěli zájmy britské říše nad zájmy nějaké skupiny obyvatel, britský mandát v Palestině podporovali pouze z mocenského hlediska, nicméně upozorňovali na problémy, které v budoucnosti můžou Británii díky její prosionistické politice potkat. Posledním nevyslyšeným názorovým proudem byla arabská lobby a hlas samotných Arabů.

Osamocenost a izolace Hašemitské rodiny na konferenci ve Versailles byla zářným případem politiky velmocí dané doby, které byly zvyklé rozhodovat „o nás bez nás“ a hlas nepočetné delegace prince Feisala byl pravděpodobně ten poslední, který mohl zlomit jazýček vah. Jedinou podporu získali Arabové částečně v názorech vojenského velitele Allenbym. Ten sice měl silné slovo, ale pouze v otázkách vojenské taktiky, neboť politická elita není zvyklá ptát se vojáků na jejich politický názor. A tak myšlenka „nezávislého arabského státu“ byla pohřbena ještě než vznikla, neboť žádná velmoc, a to ani Spojené státy se svou politikou „Čtrnácti bodů“, neuvažovala vážně o zavedení nezávislého arabského státu pro celé území obývané Araby. Nejenže velmoci díky své egoistické nadřazenosti nevěřily v možnost stabilní vlády v této části regionu, mnohem důležitější ale bylo zajistit dobrý přístup k nerostnému bohatství Blízkého východu a nenechat nestabilní země napospas nekontrolovanému vlivu jiné mocnosti.

Pokud jde o samotnou britskou politiku vůči Palestině během války a bezprostředně po válce je asi nejdůležitější zmínit, že palestinská otázka nebyla hlavním tématem britské zahraniční ani vnitrostátní politiky. Britská vláda, kromě samotné války, která nejvíce rezonovala na západní frontě, musela řešit zejména palčivé vnitrostátní záležitosti, jako byla irská otázka nebo zvyšující se nezaměstnanost a nutnost sociálních reforem. Zároveň sama britská vláda neměla k tomuto tématu konsolidovaný postoj, a tak, když byla v listopadu 1917 přijata Balfourova deklarace, šlo jen o další z řady válečných memorand a deklarací na různá témata. Většina spoluautorů a osob, které se na rozhodnutí o vydání deklarace podíleli, nepovažovali její znění za tak stěžejní. Pro většinu šlo o další vyjádření se k nějaké otázce a pravděpodobně nikdo nemohl v dané době tušit, co přinese toto rozhodnutí za pár desítek let. Je vůbec otázkou, zda si fiktivní tvůrci a zastánci britského mandátu uvědomovali, že konečným cílem sionismu, ačkoliv velmi pečlivě nikde a nikdy formálně nedeklarovaným, je v podstatě vlastní stát.

Následný mandát nad Palestinou, který Británie fakticky držela bezmála třicet let, je v britské historii někdy popisován jako krátká koloniální historka, která předznamenávala začátek konce koloniálních panství. Pro dnešní stát Izrael a území Palestiny jde nicméně o stěžejní období vlastních dějin, které jsou od počátku provázeny spory a diskusemi nad výkladem mnoha rozhodnutí, deklarací nebo

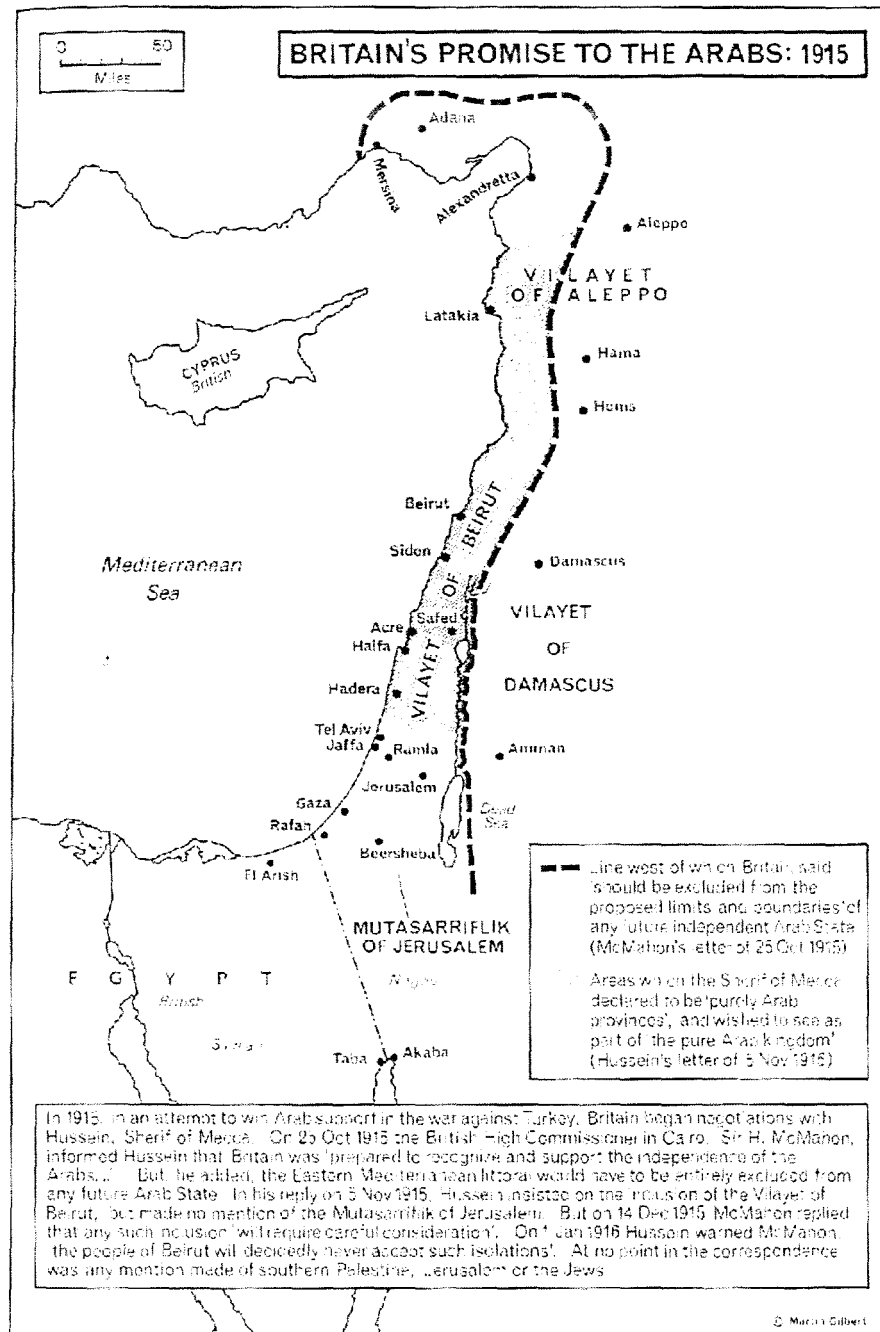
faktických činů, právě z období, které se snaží zmapovat tato práce. Právě v této souvislosti se ukazují meze historického výkladu a často účelovost přístupu k některým zásadním dokumentům a pramenům dané doby, a to zejména v situaci, kdy jde o problematiku, která ovlivňuje v mnoha aspektech aktuální politické dění.

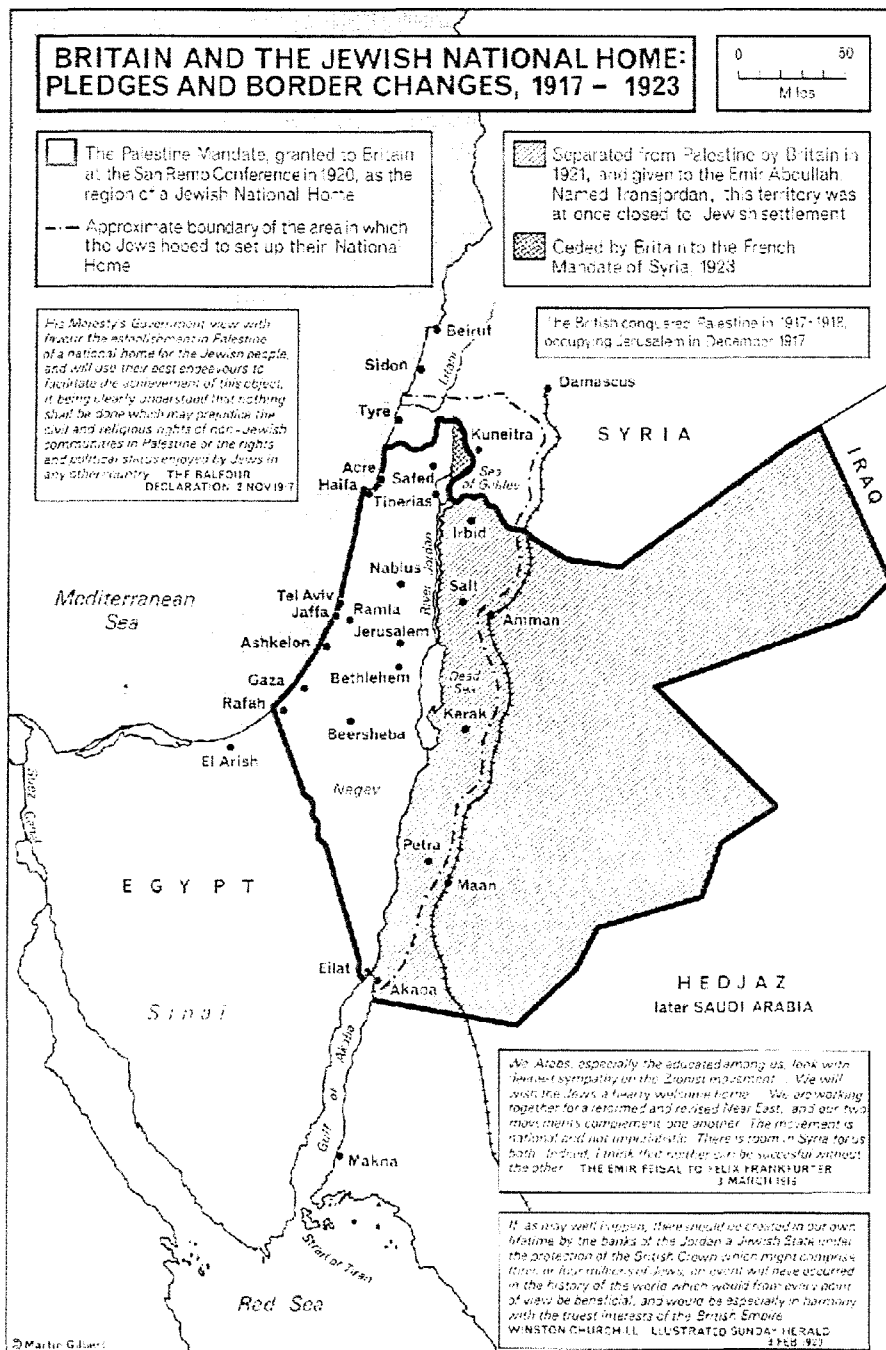
Přílohy

Příloha 1. Mapa znázorňující britské sliby Arabům v roce 1915 v rámci Hussain-McMahonovy korespondence in Gilbert, M.: *The Arab-Israeli Conflict. It's History in Maps*. London, 1976.

Příloha 2. Británie a židovská národní domovina in Gilbert, M.: *The Arab-Israeli Conflict. It's History in Maps*. London, 1976.

Příloha 3. Text Balfourovy deklarace in Stein, L.: *The Balfour Declaration*, New York, 1961.

Foreign Office,

November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country"

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Y. L. B.
Arthur Balfour

Seznam pramenů a literatury

Prameny

- Amery, L.S.: *My Political Life*, London, 1953
- Amery, L.S.: *The Leo Amery Diaries*, Vol. I. 1896-1929, London, 1980
- Antonius, G.: *The Arab Awakening*, London, 1938
- Bell, Lady (ed.): *The Letters of Gertrude Bell*, London, 1927
- George, D. L.: *Is it Peace?*, London, 1923
- George, D. L.: *The Truth about the Treaties*, London, 1938
- Hogarth, D.G.: *Arabia*, London, 1922
- Hurewitz, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II., London, 1956
- Jones, P.: *Britain and Palestine 1914-1918, Archival Sources for the History of the British Mandate*, Oxford, 1979
- Laquer, W., Rubin, B.: *The Israel-Arab Reader. A Documentary History of the Middle Eastern Conflict*, New York, 1984
- Treaty Series* No 11 (1920), Sèvres, August 10, 1920, Cmd. 964
- Woodward, E.L.(ed.): *Documents on the British Foreign Policy*, I. Series, Vol. IV, London, 1952, Vol. VIII, London, 1958

Literatura

- Adelson, R.: *London and the Intervention of the Middle East 1902-1922*, New Haven, 1995
- Balfour-Paul, G. : *Britain's Informal Empire in the Middle East*, in Brown, J.M., Louis, R. (ed.) : *The Oxford History of the British Empire*, Vol. IV., The Twentieth Century, Oxford, 1999
- Berberoglu, B.: *Turmoil in the Middle East. Imperialism, War and Political Instability.*, New York, 1999
- Darwin, J.: *Britain, Egypt and the Middle East: Imperial Policy in the Aftermath of War, 1918-1922*, New York, 1981

- Dawn, E.: *The Origins of Arab Nationalism*, in Khalidi, R. (ed.): *The Origins of Arab Nationalism*, New York, 1991
- Durman, K.: *Blízky východ ve světové politice 1918-1959*, Praha, 1966
- Fischer, J.: *Curzon and British Imperialism in the Middle East 1916-1919*, Portland, 1999
- Fraser, T.G.: *The Middle East, 1914-1979. Documents of Modern History.*, London, 1980
- Fromkin, D.: *A Peace to End All Peace. Creating the Modern Middle East 1914-1922*, London, 1989
- Gilbert, M.: *Izrael: dějiny*, Praha, 2002
- Gilbert, M.: *The Arab-Israeli Conflict. It's History in Maps*. London, 1976
- Gilbert, M.: *Winston Churchill*, Vol. IV., London, 1975, str. 564-9
- Herman, A.J.: *Mandate Days, British Lives in Palestine 1918-1948*, London, 1997
- Howard, H.N.: *The King - Crane Commission*, Beirut, 1963
- Hughes, M.: *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919*, Portland, 1999
- James, L.: *The Rise and Fall of the British Empire*, London, 1994
- Kedouarie, E., Haim, S. (ed.): *Zionism and Arabism in Palestine and Israel*, London, 1982
- Kedouarie, E.: *The Chatham House Version and other Middle - Eastern Studies*, London, 1984
- Kedourie, E.: *England and the Middle East: The Destruction of the Ottoman Empire*, London, 1956
- Kent, M.: *Asiatic Turkey 1914-1916*, in Hinsley, F.H. (ed.): *British Foreign Policy under Sir Edward Grey*, London, 1977
- Khalidi, R.: *The Origins of Arab Nationalism*, New York, 1991
- Khoury, F.J.: *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse, 1968
- Knapp, M.: *Sionismus a Stát Izrael*, Praha, 1998
- Laurens, H.: *La Question de Palestine*, tome I: 1799-1921, L'invention de la Terre sainte, Paris, 1999, tome II: 1921-1947, Une mission sacrée de civilisation, Paris, 2002, tome III: 1947-1967, L'accomplissement des prophètes, Paris, 2007
- Lawrence, T., E.: *Seven Pillars of Wisdom*, New York, 1926
- Lewis, B.: *Dějiny Blízkého východu*, Praha, 1996

- McEwan, J.M.: *The National Press during the First World War: Ownership and Circulation*. In. *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, ročník 1982
- Morris, B.: *Righteous Victims, A History of the Zionist – Arab Conflict 1888 -2001*, New York, 2001
- Mowat, Ch. L.: *Britain between the Wars 1918 – 1940*, London, 1956
- Northedge, F.S.: *The Troubled Giant. Britain among the Great Powers 1916-1939*, London, 1966
- Ovendale, R.: *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, London, 1999
- Pearce M., Stewart G.: *British Political History 1867-2001. Democracy and Decline*. New York, 3. vydání, 2002
- Rubinstein, W.D.: *Twentieth Century Britain. A Political History*, Hampshire, 2003
- Sanders, R.: *The High Walls of Jerusalem*, New York, 1983
- Seaman, L.G.B.: *Post-Victorian Britain 1902-1951*, London, 1966
- Sluggett, P.: *Formal and Informal Empire in the Middle East*. In Louis, R. (ed.) *The Oxford History of the British Empire*, Vol. V., *Historiography*, Oxford, 1999
- Stein, L.: *The Balfour Declaration*, New York, 1961
- Taylor, A.J.P., *English History 1914-1945*, London, 1965
- Wasserstein, B.: *Herbert Samuel. A Political Life.*, Oxford, 1992
- Wasserstein, B.: *The British in Palestine. The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford, 1991
- Westrate, B.: *The Arab Bureau: British Policy in the Middle East 1916-1920*, Pennsylvania, 1992
- Williams, A.: *Britain and France in the Middle East and North Africa, 1914-1967*, London, 1968
- Wilson, I.: *The Political Diaries of C.P. Scott 1911-1928*, London, 1970
- Yapp, M.E.: *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London, 1987
- Yapp, M.E.: *The Near East since the First World War*, London, 1991
- Zeine, Z.: *The Struggle for Arab Independence*, Beirut, 1960

Časopisy

Middle Eastern Studies, London, London, 1984-1991, 1994-
Middle Eastern Journal, Washington, 1947-
 Foreign Affairs

Journal of Contemporary History, London, 1966-

Journal of Imperial and Commonwealth History, London 1998-

